

# **Analýza socioekonomického rozvoje kraje Vysočina se specifikací potřeb po roce 2013 z hlediska kohezní politiky**

## **Autorský kolektiv:**

Mgr. Václav Novák, Ph.D.  
Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.  
Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.  
Mgr. Ondřej Šerý

## **Odborné konzultace:**

Ing. Bc. Martin Hyský (radní kraje Vysočina)  
RNDr. Ing. Martin Černý, MBA (zástupce ředitele Krajského úřadu kraje Vysočina - ředitel  
Sekce pro rozvoj regionu)  
Doc. RNDr. Iveta Fryšová, Ph.D. (vedoucí Odboru regionálního rozvoje Krajského úřadu  
kraje Vysočina)  
Mgr. Dušan Vichr (vedoucí Oddělení strategického plánování Odboru regionálního rozvoje  
Krajského úřadu kraje Vysočina)

Olomouc, červenec 2010

## OBSAH:

<b>1. Úvod.....</b>	<b>2</b>
<b>2. Základní charakteristika kraje Vysočina .....</b>	<b>4</b>
2.1. Poloha kraje.....	4
2.2. Obyvatelstvo.....	4
2.3. Sídlní struktura .....	5
2.4. Bydlení .....	6
2.5. Hospodářství.....	6
2.6 Trh práce .....	10
2.7 Veřejné služby.....	12
2.8. Cestovní ruch.....	13
2.9 Dopravní infrastruktura .....	15
2.10 Technická infrastruktura.....	16
2.11 Životní prostředí.....	18
<b>3. SWOT analýza kraje Vysočina .....</b>	<b>20</b>
<b>4. Návrhová část .....</b>	<b>22</b>
4.1 Zhodnocení ROP NUTS 2 Jihovýchod .....	22
4.2 Priority kraje Vysočina po roce 2013.....	24
4.3 Strategie Evropa 2020 a priority kraje Vysočina po roce 2013 .....	34
<b>Použitá literarura a zdroje dat: .....</b>	<b>35</b>

## 1. Úvod

Evropská unie prostřednictvím kohezní politiky neboli politiky hospodářské a sociální soudržnosti usiluje o rovnoměrný hospodářský a společenský rozvoj všech svých členských států a jejich regionů. Cílem této politiky je zmírnit rozdíly v životní a ekonomické úrovni mezi zeměmi EU a zároveň zvyšovat schopnost EU jako celku konkurovat ostatním silným ekonomikám a pružně se adaptovat na nové a stále se měnící podmínky globalizující se společnosti. Ve středu zájmu spolu s důrazem na udržitelný růst, inovace a konkurenceschopnost stojí vytváření otevřené, flexibilní a soudržné společnosti s vysokou mírou zaměstnanosti. Kohezní politika patří vedle zemědělské politiky k nejvýznamnějším evropským agendám. Hlavním nástrojem realizace kohezní politiky jsou strukturální fondy, jejichž prostřednictvím se distribuují finanční prostředky mezi jednotlivé státy a jejich regiony. V případě ČR jde o tzv. regiony soudržnosti (NUTS 2).

Finanční prostředky jsou v současném plánovacím období 2007 – 2013 distribuovány prostřednictvím 3 cílů, a to Konvergence (82 % finančních prostředků), Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost (16 %) a Evropská územní spolupráce (2 %). Pro Českou republiku bylo na realizaci cílů politiky soudržnosti pro dané období celkově vyčleněno Zhruba 700 miliard korun (26 miliard EUR), což je zhruba čtyřikrát více než v předchozím zkráceném plánovacím období 2004 – 2006.

V rámci hodnocení současné kohezní politiky a jejích nástrojů v ČR je mezi všemi operačními programy evidentní výjimečné postavení regionálních operačních programů (ROP) z hlediska intenzity podávání projektových žádostí a čerpání finančních prostředků. Pro NUTS 2 Jihovýchod, jenž je tvořen Jihomoravským krajem a krajem Vysočina, byly z Evropského fondu pro regionální rozvoj alokovány finanční prostředky v celkové výši 704,45 milionu eur, tj. přibližně 20 miliard korun. Z této částky bylo v polovině roku 2010 pro téměř 500 projektů schváleny dotace ve výši 12,3 miliardy korun, což je více než 60 procent (v případě souhrnného stavu čerpání ze strukturálních fondů a fondu soudržnosti celé ČR jde pouze o 45 %). ROP Jihovýchod se tak stále drží na pozici jednoho z nejuspěšnějších programů v čerpání evropských dotací. Ukazuje se tedy, že rozdělení České republiky na regiony soudržnosti bylo pro hospodaření s evropskými dotacemi vhodné, neboť tyto územní jednotky se profilují jako plně funkční regiony schopné distribuovat daleko větší objem peněz než jim stávající finanční prostředky alokované do jednotlivých regionálních operačních programů umožňují.

Je zřejmé, že některá témata týkající se rozvoje hospodářské a sociální soudržnosti budou mít vždy nadregionální charakter, avšak zároveň je třeba upozornit, že současné tematické operační programy v sobě většinou neobsahují regionální dimenzi a nemají rozpracované regionální dopady. Je třeba se rovněž zamyslet, zda současný počet operačních programů zbytečně netříští rozvojové aktivity na vysoký počet centrálních orgánů státní správy a zda by nebylo efektivnější delimitovat více témat a prostředků právě do regionů soudržnosti, neboť ty mohou lépe přistupovat k řešení regionálních problémů příslušného území, resp. aplikovat v něm tzv. místně orientovaný model rozvoje (dle Barcovy zprávy).

Otázkou zůstává také efektivita současného modelu multifondovosti. Evropská unie v současnosti disponuje třemi hlavními fondy: v rámci tzv. strukturálních fondů jde o Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF) a Evropský sociální fond (ESF) a mimo strukturální fondy stojí ještě Fond soudržnosti (FS). V závěrech Barcovy zprávy je obsažen

návrh na zrušení dílčích fondů a zřízení pouze jednoho, což by zjednodušilo administrativní náročnost a umožnilo zvýšení synergie jednotlivých programů.

V souvislosti s přípravou evropské politiky soudržnosti po roce 2013 je namístě zabývat se potřebami a prioritami jednotlivých regionů v rámci ČR. Bude zřejmě nezbytné zpracovat pro každý region NUTS II rozvojový scénář, který bude definovat klíčové priority. Tomu ovšem musí předcházet ještě celá řada kroků. Jedním z nich je tvorba analýzy socioekonomického vývoje a současného stavu regionů a nastínění jejich možných potřeb po roce 2013. Ministerstvo pro místní rozvoj zadalo vypracovat 14 analýz socioekonomického rozvoje krajů ČR. Úkolem Univerzity Palackého v Olomouci bylo zpracovat příslušný materiál pro kraj Vysočina.

## 2. Základní charakteristika kraje Vysočina

### 2.1. Poloha kraje

Kraj Vysočina zaujímá v rámci České republiky centrální polohu, přičemž sousedí s Jihočeským, Středočeským, Pardubickým a Jihomoravským krajem. Výměrou 6 796 km<sup>2</sup> patří Vysočina ke krajům nadprůměrné velikosti, neboť pouze čtyři kraje v České republice jsou plošně rozlehlejší.

Téměř celé území kraje Vysočina náleží do geomorfologické oblasti, jež se nazývá Českomoravská vrchovina. Průměrná nadmořská výška zde činí asi 530 m. Zdejší klimatické podmínky jsou o poznání tvrdší než v přilehlých nížinných a pánevních oblastech a z toho plyne i pozdější osídlení oblasti. Kolonizace Českomoravské vrchoviny byla organizována ze sousedních českých a moravských sídelních areálů. Krajem prochází historická zemská hranice, která jej dělí téměř na dvě stejné části. Kraj Vysočina se nachází v prostoru bez dostatečně velkého přirozeného centra, přičemž hlavní příčinou je nepochybně poloha mezi dvěma nejvýznamnějšími centry státu, jejichž vliv potlačoval vznik výrazného regionálního střediska. Z výše uvedeného vyplývá, že vzhledem k fyzickogeografickým podmínkám, historickému vývoji a poloze centra kraje lze území Vysočiny hodnotit jako vnitrostátní periferii. To ve značné míře determinuje pohled na tento samosprávný celek - při analýze a definování priorit rozvoje kraje je třeba na aspekt perifernosti území klást zásadní důraz.

### 2.2. Obyvatelstvo

Kraj Vysočina patří mezi méně lidnaté kraje České republiky. Počtem obyvatel 514 992 osob (k 31.12.2009) je po kraji Karlovarském a Libereckém třetím populačně nejmenším krajem. Zatímco obyvatelstvo tvoří dvacetinu populace ČR, rozloha kraje zaujímá 1/12 území státu. Z toho plyne velmi nízká hustota zalidnění - na 1 km<sup>2</sup> připadá 76 obyvatel (v ČR 133 obyvatel), což je po Plzeňském a Jihočeském kraji třetí nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Kraj Vysočina se v minulosti dlouhodobě vyznačoval vysokým přirozeným přírůstkem obyvatelstva. Ten v období po 2. světové válce bohatě nahrazoval úbytek obyvatelstva způsobený stěhováním, takže mezi prvním poválečným sčítáním v roce 1950 a cenzem v roce 1991 počet obyvatel v kraji Vysočina vzrostl o více než 60 tisíc.

Stejně jako v celé ČR docházelo i v kraji Vysočina od roku 1990 k poklesu počtu **živě narozených**. Avšak zatímco v ČR bylo minima dosaženo v roce 1999, v kraji Vysočina to bylo až o dva roky později (4 509 dětí). Od té doby počet narozených v kraji rostl a v roce 2008 se živě narodilo 5 649 dětí. V roce 2009 se živě narodilo 5 447 dětí, což představovalo meziroční pokles o 202 osob. Na 1 000 obyvatel kraje připadalo 10,6 živě narozených (v ČR 11,3). Hrubá míra porodnosti v kraji Vysočina tak byla v roce 2009 po Zlínském kraji druhá nejnižší v mezikrajském porovnání. Velmi nízká hodnota hrubé míry porodnosti ve srovnání s průměrem ČR je pro Vysočinu od roku 2006 typická.

Klesající trend má v kraji stejně jako v ČR **úmrtnost**; zatímco v roce 1991 zemřelo na Vysočině 5 998 osob, v roce 2009 to bylo 5 094. Vysočina patří dlouhodobě ke krajům s nejnižší úmrtností. V letech 2006 až 2008 bylo v kraji evidováno dokonce méně než 5 000 zemřelých. V roce 2009 připadalo na 1 000 obyvatel kraje 9,9 zemřelých osob (v ČR 10,2). Kromě Prahy, Pardubického a Libereckého kraje byla Vysočina jediná, kde se hrubá míra úmrtnosti dostala v roce 2009 pod hranici 10 zemřelých na 1 000 obyvatel.

Hodnota **přirozeného přírůstku** byla v kraji Vysočina kladná od počátku devadesátých let do roku 1994 (v ČR pouze do roku 1993), poté již zemřelí převažovali. Zatímco v ČR byla největší záporná hodnota přirozeného přírůstku dosažena v roce 1996, v kraji Vysočina to bylo až o 3 roky později, kdy kraj přirozenou měnou ztratil 698 obyvatel. Obrat nastal v roce 2006 kdy Vysočina i celá ČR vykázala kladnou hodnotu přirozeného přírůstku. V roce 2009 činila v kraji hodnota hrubé míry přirozeného přírůstku 0,7 ‰.

Počet obyvatel území není ovlivněn pouze přirozenou měnou, ale rovněž **migrací**, tedy počtem přistěhovalých a vystěhovalých. Oba ukazatele vykazovaly až na výjimky po celá devadesátá léta klesající tendenci až do roku 2000. V období let 1991 – 2000 byl na území kraje Vysočina zjištěn poměrně malý migrační přírůstek obyvatelstva, který činil 323 osob. Od roku 2001 bylo přikročeno ke změně metodiky evidence migrujících osob, čímž se ztratila návaznost na data o zahraniční migraci z minulých let. Počet vystěhovalých i přistěhovalých se zvýšil díky nově započítávaným cizincům, kteří u nás pobývali na základě víza přesahujícího platnost 90 dní. V období let 2001 – 2009 bylo na území kraje Vysočina zaznamenáno kladné migrační saldo ve výši téměř 3 tis. osob (2 982). Zatímco na počátku tohoto desetiletí počet obyvatel kraje vlivem migrace mírně klesal, od roku 2005 však již byly zaznamenávány vysoké roční migrační přírůstky (max. 1 539 osob v roce 2007). Na konci roku 2008 se již na migraci projevil důsledek ekonomické krize. Pracovní imigrace ze zahraničí začala klesat. V roce 2008 bylo sice ještě zaznamenáno aktivní migrační saldo ve výši 966 osob, ale o rok později kraj Vysočina vykázal již migrační ztrátu (-772 osob) a zařadil se do souboru krajů, ve kterých se migrace podílí na poklesu celkového počtu obyvatel.

V kraji Vysočina byl **celkový přírůstek** kladný do roku 1994. Od roku 1995 byl celkový přírůstek záporný, s výjimkou roku 1996, až do roku 2004. Největší úbytek obyvatel (966 osob) zaznamenal kraj Vysočina v roce 2001. V letech 2005 – 2008 vykázala Vysočina poměrně vysoké roční přírůstky obyvatelstva (nejvíce v roce 2007 o 2 032 osob). V roce 2009 ovlivnila zápornou hodnotu celkového přírůstku obyvatelstva (-419) zmiňovaná migrace. Pokles obyvatelstva podle hrubé míry celkového přírůstku byl v kraji Vysočina třetí nejvyšší po Moravskoslezském a Karlovarském kraji.

**Věková struktura** populace významně ovlivňuje budoucí vývoj počtu obyvatel. Kraj Vysočina měl vždy ve srovnání s průměrem ČR příznivější věkovou skladbu obyvatelstva. V roce 2008 však poprvé Vysočina vykázala nižší podíl předproduktivní věkové složky oproti hodnotám za celou ČR. Tento fakt byl ovlivněn především z celostátního hlediska výrazně podprůměrnými hodnotami porodnosti v kraji v posledních 5 letech. Na Vysočině má ve srovnání s celou ČR vyšší zastoupení poproduktivní složka populace. Index stárí (počet osob starších 65 let na 100 obyvatel ve věku 0 – 14 let) tak byl v kraji Vysočina k 31.12.2009 vyšší než v ČR (Vysočina - 107,5; ČR – 107,0), přestože o rok dříve tak tomu ještě nebylo. Průměrný věk obyvatel kraje činil 40,5 let, což bylo o něco méně než průměr ČR (40,6 let). Průměrný věk žen činil 41,9 let a mužů 39,1 let. Ke konci roku 2009 muži tvořili 49,6 % populace kraje Vysočina, což je více než v celé ČR (49,1 %).

### 2.3. Sídlní struktura

V kraji Vysočina existuje v současnosti 1402 sídel, která jsou integrována do 704 obcí. To je druhý nejvyšší počet po Středočeském kraji, přestože je Vysočina čtvrtým nejméně lidnatým krajem v ČR. **Sídlní struktura** kraje je tedy velmi rozdrobená. Průměrná velikost obce (732 obyvatel) je v mezikrajském porovnání nejnižší. Téměř polovina všech obcí (48,0 %) spadá

do velikostní kategorie obcí s méně než 200 obyvateli (v ČR 24,7 %). V obcích této velikosti žije 7,8 % obyvatel kraje, zatímco v rámci celé ČR se jedná pouze o 1,8 %. Odlišnosti mezi krajem Vysočina a Českou republikou lze zaznamenat i v podílu obyvatel žijících v obcích spadajících do dalších velikostních skupin. Současná velikostní struktura sídel kraje Vysočina je výsledkem dlouhodobého vývoje a vytvářela se po několik staletí. Krajské město Jihlava jako jediné v regionu překračuje počtem obyvatel hranici 50 tis. osob. Mezi všemi krajskými městy je však populačně nejmenší a rovněž svým podílem na celkovém počtu obyvatel kraje, který nedosahuje ani 10 %, je na posledním místě. Jihlava tak nemá dosud předpoklady pro to, aby integrovala území kraje Vysočina.

V kraji Vysočina se v současnosti nachází celkem 34 obcí se statutem města, ve kterých k 1.1.2010 žilo 299 486 obyvatel. **Stupeň urbanizace** měřený podílem obyvatel žijících ve městech z celkového počtu obyvatel kraje tak činil 58,2 %, což bylo výrazně méně než představoval průměr ČR. Ještě nižší stupeň urbanizace byl zjištěn v Olomouckém kraji. Přesto lze kraj Vysočina se svojí rozdrobenou strukturou osídlení považovat více za typický venkovský region, než prostor Hornomoravského úvalu, ve kterém se rozkládá podstatná část Olomouckého kraje.

## 2.4. Bydlení

Bytový fond kraje Vysočina tvořilo dle posledního sčítání lidu 186,5 tis. bytů, z nichž trvale obydlených je 179,8 tis. a zbylých 6,7 tis. tvoří neobydlené byty sloužících především k rekreaci. V některých venkovských sídlech Vysočiny je jejich rekreační funkce významově srovnatelná s funkcí obytnou. Domovní fond kraje Vysočina zahrnoval 129,2 tis. domů, z toho 103,6 tis. (80,2 %) jich bylo trvale obydlených (průměr za ČR je 82,8 %) a zbývající bezmála pětinu představovaly trvale neobydlené domy využívané nejčastěji k rekreaci. Podíl domácností bydlících na území kraje Vysočina v rodinných domech (60,6 %) je podstatně vyšší než v ČR jako celku (42,7 %). Struktura domů podle období výstavby se odlišuje od ČR nižším podílem domů postavených před rokem 1945 (28,5 %, v ČR 35,7 %) a vyšším podílem domů postavených v poválečných dekádách, především v období 1970 – 1991 (na Vysočině 36,4 % domů, v ČR jen 30,7 %). Podíl domů postavených v letech 1991 až 2001 je na Vysočině i v ČR shodný (10,3 %).

V devadesátých letech bylo v ČR ročně v průměru dokončeno 2,3 bytů na 1 000 obyvatel středního stavu, přičemž na území kraje Vysočina bylo dosaženo jen o málo vyšší intenzity bytové výstavby a také vývoj v poslední dekádě probíhal ve značné shodě s vývojem v celé ČR. Pouze v letech 2000 – 2002 byl počet dokončených bytů v kraji Vysočina průměrně vyšší než na celorepublikové úrovni, přičemž v roce 2002 byla poprvé přesažena hodnota 3 dokončených bytů na 1000 obyvatel. Výrazně vyšší než na Vysočině byl na úrovni celé ČR počet dokončených bytů přepočtený na počet obyvatel až od roku 2007, což bylo způsobeno mohutným rozvojem stavebních aktivit v hlavním městě Praze a v krajích Středočeském a Jihomoravském. V roce 2009 pak bylo v kraji dokončeno pouze 2,8 bytů, zatímco v průměru v ČR 3,7 bytů na 1000 obyvatel.

## 2.5. Hospodářství

Struktura hospodářství kraje Vysočina je ovlivněna historickým vývojem a zdejšími přírodními podmínkami. Po roce 1989 prošla ekonomika kraje (podobně jako celé ČR) významnými transformačními změnami, spojenými s velmi rychlou privatizací a restrukturalizací hospodářství. Jedním ze základních souhrnných ukazatelů hospodářské

úrovně je výše **hrubého domácího produktu (HDP)**, která vyjadřuje celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořenou za dané období na určitém území. Pro srovnávání ekonomické úrovně regionů se užívá relativní ukazatel HDP na 1 obyvatele. V roce 2008 byl na území kraje Vysočina vytvořen HDP dosahující 152 miliard korun a podíl na HDP celé republiky činil 4,1 %. V roce 2008 představovala výše regionálního HDP na obyvatele kraje Vysočina 295 785 Kč. Vysočina tak dosáhla 83,6 % průměru ČR, což ji v mezikrajském porovnání řadilo na 7. místo. Přitom ještě v roce 1995 byla až třináctá. Nárůst regionálního HDP na obyvatele byl v kraji mezi lety 1995 a 2008 třetí nejvyšší po Praze a Středočeském kraji, což bylo zapříčiněno jednak nízkou srovnávací základnou a také přílivem přímých zahraničních investic do regionu od poloviny devadesátých let. Na tvorbě regionálního HDP má vzhledem k ostatním krajům ČR mimořádný podíl zemědělství a lesnictví. Ten v kraji Vysočina v roce 2008 dosahoval 7,3 %, přitom v žádném jiném kraji nepřekročil hranici 5 %. Kraj Vysočina patří do souboru krajů, ve kterých se sekundární sektor na tvorbě HDP podílí více než polovinou (51,3 %). Na druhé straně význam poddimenzovaných služeb na HDP kraje je poměrně malý (41,4 %). V roce 2008 se v ČR podílel terciární sektor na tvorbě HDP téměř třemi pětinami (59,8 %).

**Zemědělství** má v ekonomice státu nezastupitelné postavení, které plyne především z jeho základních funkcí, tj. nejen z ekonomické, ale i krajinnotvorné, ekologické a sídelní. Jeho význam pro národní hospodářství nelze podceňovat také proto, že zemědělská půda pokrývá stále více než polovinu plochy České republiky (53,9 %). Z celkové plochy kraje Vysočina tvoří zemědělská půda dokonce 60,6 %. Index zornění, tj. podíl orné půdy na zemědělské, činí 77,4 %, což je podstatně více než v případě celé ČR (71,4 %). Na travní porosty připadá pětina zemědělské plochy v kraji (v ČR 23,0 %).

Z hlediska zastoupení jednotlivých výrobních oblastí se kraj Vysočina výrazně liší od podmínek v celé ČR. Z celkem čtyř výrobních oblastí (kukuřičná, řepařská, bramborářská a horská) není v kraji Vysočina zastoupena oblast kukuřičná (v ČR 5,1 %). Na oblast řepařskou připadá pouze 1,9 % (v ČR 34,2 %) a na oblast horskou 6,1 % (v ČR 8,2 %) zemědělské půdy. Prakticky veškerá zemědělská půda kraje Vysočina (92,0 %) patří bramborářské oblasti (v ČR 52,5 %). Podle velikosti osevních ploch dominují na Vysočině v rostlinné výrobě obiloviny, jejichž podíl na celkové osevní ploše v roce 2009 činil 53,4 %, což však bylo méně než v celé ČR (60,4 %). Vzhledem k přírodním podmínkám se na území kraje tradičně pěstují okopaniny, z toho především brambory. Podíl kraje na osevní ploše brambor celé ČR v roce 2009 překročil třetinu a činil 35,6 %. Pro zemědělství kraje Vysočina je více než rostlinná výroba důležitá výroba živočišná. Podle ukazatelů intenzity chovu skotu a prasat má Vysočina mezi kraji ČR zcela výjimečné postavení, což předurčuje region k nadprůměrné produkci masa a mléka. Na Vysočině bylo v roce 2009 vyrobeno 449 mil. litrů mléka, tedy nejvíce ze všech krajů ČR.

Zemědělství kraje Vysočina je podle indexu zemědělského hospodaření (skutečně dosahovaná produkce v relaci na 1 ha ve vztahu k produkční schopnosti zemědělské půdy charakterizované bonitním číslem) značně efektivní. Právě v okresech kraje Vysočina jsou hodnoty tohoto indexu v rámci ČR jedny z nejvyšších (hodnota za okres Jihlava je dokonce nejvyšší ze všech okresů ČR). V oblasti Českomoravské vrchoviny jsou tak přírodní předpoklady pro zemědělství využívány nejlépe.

Průměrná **lesnatost** v kraji Vysočina dosahuje 29,8 % a je tedy o něco nižší, než činí celostátní průměr (32,9 %). Nejvíce zalesněná území se nacházejí zejména na území Žďárských a Jihlavských vrchů. Na druhé straně v některých níže položených a méně



členitých územích je lesnatost velmi nízká. Podle druhového složení dominují v lesích Vysočiny jednoznačně jehličnaté dřeviny, jejichž podíl je zde nejvyšší ze všech krajů ČR. Průměrná zásoba dřevní hmoty dosahuje nejvyšší hodnoty mezi kraji ČR. Těžba dřeva je tak na Vysočině velmi efektivní.

**Průmyslová výroba** v kraji Vysočina vykazovala v posledních letech značnou dynamikou a měla významný pozitivní dopad na celou ekonomickou sféru kraje. V období let 1995 – 2008 vzrostl podíl průmyslu na tvorbě regionálního HDP z 36,6 na 44,5 %, zatímco v celé ČR podíl průmyslu na HDP klesl z 31,8 na 31,0 %. V roce 2008 byl v mezikrajském srovnání podíl průmyslu na tvorbě regionálního HDP v kraji Vysočina nejvyšší (Moravskoslezský kraj 43,4 %, Ústecký kraj 43,3 %). V posledním čtvrtletí roku 2008 se však v kraji již začínaly projevovat probíhající ekonomické krize a podíl průmyslu na tvorbě HDP oproti předchozímu roku klesl (v roce 2007 činil 45,9 %). Za nárůstem významu průmyslu pro ekonomiku kraje lze spatřovat především zpracovatelský průmysl a z něho konkrétně odvětví strojírenského průmyslu (zejména výroba komponent pro automobily). Je potřebné si uvědomit, že odvětví těžby a zpracování nerostných surovin v kraji je pro ekonomiku ČR méně významné (výjimkou je těžba uranu a některých stavebních surovin), zatímco odvětví výroby elektřiny, tepla a vody je díky dukovanské jaderné elektrárně velmi významné. Podíl tohoto dílčího odvětví průmyslu na HDP kraje překračuje hranici 8 % a vyšší podíl než tato hodnota byl v roce 2008 zaznamenán pouze v krajích Jihočeském a Ústeckém.

Nejvýznamnějším průmyslovým podnikem kraje Vysočina je výrobce dieselových vstřikovacích čerpadel pro automobilový průmysl Bosch Diesel v Jihlavě (založen v roce 1993), který je vůbec největším zaměstnavatelem v kraji Vysočina a dle počtu pracovníků třetím největším podnikem zpracovatelského průmyslu v ČR (po společnostech Škoda Auto Mladá Boleslav a ArcelorMittal Ostrava). Na konci roku 2007 Bosch Diesel zaměstnával 6,2 tis. pracovníků, o rok později 5,7 tis. a na konci loňského roku to již bylo pouze 4,5 tis. Důsledky krize se promítli do snížení počtu zaměstnanců i v dalších velkých průmyslových podnicích v kraji Vysočina, takže odbytové problémy ve svém důsledku znamenaly pokles počtu pracujících v průmyslu v období 4. čtvrtletí 2008 – 1. čtvrtletí 2010 zhruba o 15 tis. (z 95 tis. na 80 tis.). Pokles pracovníků, kromě automobilového průmyslu, byl významný také ve sklářském (zastavení výroby ve společnosti Sklo Bohemia ve Světlé nad Sázavou) a textilním a oděvním průmyslu (pokles počtu zaměstnanců ve společnostech Pleas Havlíčkův Brod a ukončení výroby v Alfatex Móda Pelhřimov, Faurecia Lecotex Počátky apod.). K 31.12.2009 bylo v kraji Vysočina 5 podniků zpracovatelského průmyslu s více než tisícem zaměstnanců. Vedle firmy Bosch Diesel šlo o hutní a strojírenský podnik Žďas ve Žďáru nad Sázavou, strojírenský Motorpal Jihlava, který má detašovaná pracoviště také v Batelově, Jemnici a Velkém Meziříčí, dále o jihlavského producenta automobilové osvětlovací techniky Automotive Lighting a Kostelecké uzeniny, největšího zpracovatele masa v ČR. Více než 1 000 pracovníků zaměstnávala Jaderná elektrárna Dukovany a DIAMO Dolní Rožínka (těžba uranu).

Z výše uvedeného přehledu největších průmyslových podniků vyplývá, že odvětvová struktura průmyslu v kraji se po roce 1989 významně změnila ve prospěch strojírenství zaměřeného na výrobu komponent pro automobilový průmysl za významné podpory přímých zahraničních investic. V přehledu není uvedena společnost Valeo Compressor Europe, produkující kompresory do klimatizačních jednotek osobních automobilů v Humpolci, která ještě na konci roku 2006 zaměstnávala 1,3 tis. osob, ale během dvou dalších let počet jejich pracovníků klesl pod hranici 600 osob. Kromě automobilového průmyslu lze v případě kraje Vysočina hovořit i o specializaci průmyslu na potravinářství (díky intenzivnímu zemědělství)

a také na dřevozpracující průmysl (největší výrobní kapacity v Jihlavě a Ždírci nad Doubravou).

**Stavebnictví** se podílelo na tvorbě HDP kraje v roce 2008 hodnotou podobné hodnotě celé ČR (Vysočina 6,7 %, ČR 6,6 %). Na území kraje Vysočina sídlí téměř výhradně malé a střední stavební firmy. Společností, která výrazně přesahuje rámec území kraje, je skupina PSJ, která realizuje stavební zakázky v celé republice. Svým konsolidovaným obratem (3,9 mld. Kč v roce 2009) je jedničkou mezi stavebními firmami na Vysočině. Průměrný stav zaměstnanců překračuje hranici 700 osob. V kraji je aktivní řada významných stavebních firem se sídlem v jiných krajích, které zde realizují různé, často dle finančního objemu rozsáhlé zakázky. Na území kraje tyto společnosti mají detašovaná pracoviště. Příkladem mohou být firmy se zahraniční kapitálovou účastí, jako je Colas CZ a Skanska DS.

Pořadí jednotlivých odvětví sektoru **služeb** podle výše podílu na HDP kraje Vysočina bylo v roce 2008 následující: doprava a spoje 9,0 %, obchod 8,6 %, komerční služby 8,3 %, zdravotnictví a sociální péče 4,1 %, školství 4,0 %, veřejná správa 3,5 %, ostatní služby 1,7 %, pohostinství a ubytování 1,2 % a peněžnictví 1,0 %. Porovnáme-li tyto relativní údaje s podíly jednotlivých odvětví za celou ČR, zjistíme, že Vysočina v teritoriálním sektoru zaostává nejvíce v komerčních službách (ČR 14,2 %), obchodě (ČR 12,9 %) a veřejné správě (ČR 5,5 %). Nejlépe je na tom kraj ve zdravotnictví a sociální péči (ČR 4,0 %) a školství (ČR 4,1 %). Tomu odpovídá i žebříček největších zaměstnavatelů v sektoru služeb v kraji.

Mezi největší zaměstnavatele se řadí nemocnice a dvě velké psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě a v Jihlavě. Více zaměstnanců než jednotlivé nemocnice však mají především České dráhy a Česká pošta. Tito zaměstnanci však nejsou koncentrováni pouze do jednoho většího města, ale jsou rozptýleni po území celého kraje. Toto je případ i dalších velkých zaměstnavatelů, jako jsou např. obchodní řetězce. Společnost Ahold provozuje v kraji 4 hypermarkety a 11 supermarketů, společnost Penny market 23 prodejen atd. Mezi významné zaměstnavatele se řadí také dopravní a logistické firmy. V Jihlavě má sídlo společnost, která provozuje autobusovou veřejnou hromadnou přepravu osob a svým významem přesahuje hranice kraje Vysočina – společnost ICOM transport a.s. zajišťuje dopravní obslužnost území v několika okresů po celé ČR. Více než 250 zaměstnanců má ještě další firma provozující autobusovou dopravu - ZDAR, a.s. Žďár nad Sázavou. Nákladní dopravou a logistikou se zabývá skupina firem, které nesou označení Jipocar a v Jihlavě v blízkosti dálnice D1 vlastní rozsáhlé skladovací prostory, které tvoří zázemí pro významné firmy v jihlavské průmyslové zóně.

Nepřítomnost významného regionálního centra s vyšším počtem obyvatel má významný vliv na **inovační infrastrukturu kraje**. V kraji mají sídlo pouze 2 vysoké školy (Jihlava, Třebíč) a dále jsou zde lokalizována detašovaná pracoviště sedmi vysokých škol. Na všech vysokých školách v kraji jsou však nabízeny pouze bakalářské obory. Nedostatečně rozvinuté vysoké školství je jednou z příčin nízkého podílu vysokoškolsky vzdělaných osob žijících v regionu (necelých 10 %). Významný je i odliv mladých vysokoškoláků, neboť dle salda migrace Vysočina dlouhodobě tyto osoby ztrácí. V odvětví "profesní, vědecké a technické činnosti" pracuje pouze 2,5 % všech zaměstnaných, což je 4. nejnižší hodnota z krajů ČR. Nejnižší je v kraji Vysočina také podnikatelská aktivita neboli počet podnikatelských subjektů na 1000 obyvatel. Kraj Vysočina také patří mezi kraje s nejmenším počtem průmyslových zón. Podprůměrná je také alokace přímých zahraničních investic. Potenciál rozvoje se v kraji začínal budovat především díky investicím do high-tech a medium high-tech odvětví, avšak investice proudily zvláště do montážních aktivit s nízkou přidanou hodnotou. Tyto nevýhodné

rozvojové předpoklady se odrážejí ve výrazném nedostatku institucí inovační infrastruktury a výzkumných a vývojových kapacit se všemi průvodními znaky (nízký počet patentů, průmyslových vzorů či impaktovaných publikací). Na základě těchto skutečností je kraj Vysočina hodnocen jako území hospodářsky slabé s vysoce podprůměrným inovačním potenciálem.

Pouze jeden subjekt v kraji je řazen mezi vědeckotechnické parky, a to Podnikatelský a inovační park VÚB v Havlíčkově Brodě, který je provozován od roku 1999 v prostorách Výzkumného ústavu bramborářského a za dobu jeho působení se zde vystřídalo 68 firem. V současnosti zde působí 37 firem, z toho je 12 inovačního charakteru. Zařízení plní také funkci inkubátoru, kde mohou inovační firmy svou činnost zahájit a v případě úspěchu v podnikání pokračovat ve vlastních prostorech. Celkově lze tento vědeckotechnický park charakterizovat jako zaměřený na služby pro zemědělství, informační a komunikační technologie, stavebnictví, logistiku a ostatní služby.

## 2.6 Trh práce

Situace v **zaměstnanosti** se v kraji Vysočina vyznačuje určitými rysy, jimiž se podstatně odlišuje od ostatních krajů i průměru České republiky. Struktura zaměstnanosti je charakteristická vysokým počtem pracujících v primárním sektoru, tedy v zemědělství, lesnictví a rybolovu. V roce 2009 v těchto odvětvích ekonomiky průměrně pracovalo v celé ČR 3,1 % všech zaměstnaných, zatímco v kraji Vysočina to bylo 9,1 %, tedy nejvíce ze všech krajů ČR. Je však možné konstatovat, že počet pracujících v zemědělství se postupně snižuje.

Výrazně nadprůměrný je v kraji Vysočina také zastoupení sekundárního sektoru ekonomiky, tedy průmyslu a stavebnictví, i když zde Vysočina mezi kraji ČR nedomnuje. V roce 2009 sekundér soustřeďoval průměrně 43,8 % všech zaměstnanců (ČR 38,6 %), z toho 10 % tvořili zaměstnanci ve stavebnictví a 33,8 % pracující v průmyslu. Zatímco zaměstnanost ve stavebnictví je v posledních letech v podstatě stabilní, průmysl zaznamenal výrazný rozvoj především v letech 2006 a 2007. Na konci roku 2007 pracovalo v průmyslu v kraji Vysočina téměř 100 tis. osob, tedy téměř dvě pětiny všech zaměstnaných. Ekonomická recese však měla v kraji podstatný vliv právě na pokles počtu pracovníků v průmyslu, takže v roce 2009 již průmysl vykazoval pouze necelých 82 tis. zaměstnaných.

Ve srovnání s ostatními kraji má Vysočina nejnižší podíl zaměstnaných v sektoru služeb. V roce 2009 v terciéru pracovalo průměrně pouze 113,4 tis. osob, což představovalo 47,0 % všech zaměstnaných v hospodářství kraje. V ČR činil jejich podíl na celkové zaměstnanosti 58,3 %. S výjimkou odvětví vzdělávání jsou všechna ostatní odvětví ze sektoru služeb výrazně poddimenzována, a to především odvětví informačních a komunikačních činností a odvětví profesní a vědecké činnosti. Od roku 2000 se podíl pracujících v terciéru zvýšil pouze nepatrně.

Kraj Vysočina patří mezi kraje, které trvale vykazují výrazně podprůměrnou výši **průměrných mezd**, přičemž rozdíl mezi průměrnou mzdou v ČR (v roce 2009 činila 25 131 Kč) a krajem Vysočina (21 382 Kč) se postupně zvyšuje. Velmi negativní dopad ekonomické recese na ekonomiku kraje dokazuje právě např. i to, že zatímco na úrovni celé ČR se průměrná mzda během roku 2009 zvýšila téměř o tisíc korun, v kraji Vysočina se jednalo pouze o 295 Kč. Tento přírůstek byl v relativním vyjádření nejnižší z krajů ČR po Zlínském kraji.

Na trhu práce v kraji Vysočina působí a zaměstnanost ovlivňují rovněž **pracovníci ze zahraničí**. Jejich počet je možno považovat za určitý indikátor situace na trhu práce v daném regionu. Od roku 2000 se počet cizinců udržoval v kraji Vysočina okolo hranice 4 tis. osob, a to až do konce roku 2004. Poté došlo k podstatnému oživení trhu práce v kraji, což se zde projevilo také výrazným nárůstem počtu zahraničních pracovníků, a to až na více než 9 tis. na konci roku 2008. Přes tento podstatný nárůst zůstával podíl cizinců na celkové pracovní síle v kraji na podprůměrné úrovni. Ekonomická krize navíc přírůstek zahraničních pracovníků ukončila, takže na konci roku 2009 v kraji pracovalo pouze necelých 6 tis. cizinců. Největší vliv na pokles počtu cizinců měli ti, kteří pro práci potřebují pracovní povolení, tedy občané států mimo Evropskou unii, Norsko, Island, Lichtenštejnsko a Švýcarsko (ve srovnání s rokem 2008 jejich počet klesl na čtvrtinu). Někteří z nich si však opatřili živnostenské oprávnění, takže počet cizinců pracujících v kraji Vysočina na principu podnikání se meziročně zvýšil. Kromě občanů Slovenska, kteří mezi cizinci stále dominují, jsou nejčtenějšími komunitami v kraji Vysočina Mongolové a Ukrajinci.

Z hlediska **nezaměstnanosti** patřil kraj Vysočina vždy spíše mezi méně problematická území v České republice. Po dosažení maxima v počtu evidovaných na úřadech práce v okresech stávajícího kraje Vysočina v roce 1999 (23,2 tis. uchazečů) došlo v následujících dvou letech k mírnému poklesu počtu evidovaných osob. Od počátku roku 2002 však začal počet uchazečů opět stoupat, a to až do konce roku 2004, kdy bylo dosaženo dalšího vrcholu (24,5 tis. osob bez práce). Poté však následoval rychlý pokles a na konci roku 2007 činil počet uchazečů již pouze 16,2 tis. Až do října roku 2008 se počet uchazečů rovněž nadále snižoval, avšak vlivem špatné hospodářské situace některých významných zaměstnavatelů v kraji a rovněž v souvislosti s odbytovými problémy největších průmyslových podniků zaměřených na automobilový průmysl souvisejícími s globální ekonomickou recesí však počet nezaměstnaných do konce roku 2008 vzrostl, a to i meziročně. Na konci roku 2008 se však nárůst počtu uchazečů zdaleka nezastavil. Do konce roku 2009 přibývalo do evidence úřadů práce dalších více než 10 tis. uchazečů, takže jejich počet činil již 28,5 tis. osob. Ani vývoj v roce 2010 prozatím v kraji Vysočina nepotvrzuje oživení trhu práce (na konci května bylo evidováno téměř 25 tis. nezaměstnaných, což bylo více než před rokem).

Měřeno mírou registrované nezaměstnanosti ke konci jednotlivých let vykazoval kraj Vysočina nezaměstnanost na vyšší či stejné úrovni jako republikový průměr do roku 1998. O rok později bylo v kraji sice dosaženo do té doby nejvyšší hodnoty míry nezaměstnanosti (9,2 %), ale ta byla zároveň poprvé nižší než průměrná míra nezaměstnanosti v celé ČR. Pod republikovým průměrem zůstala míra nezaměstnanosti i v dalších letech, kdy se situace po dvouletém oživení začala opět zhoršovat. Stejně jako v celé ČR dosáhla svého dalšího maxima míra nezaměstnanosti v roce 2004 (ČR – 10,3 %, kraj Vysočina 9,4 %). Poté se však hodnota tohoto ukazatele rychle snižuje až do roku 2007, a to na 5,6 %. Vývoj v roce 2008 však naznačil, že období klesající míry nezaměstnanosti v kraji Vysočina končí. I když se až do října 2008 udržovala hodnota tohoto ukazatele na nižší než republikové úrovni, v posledních dvou měsících roku průměr ČR překročila. Po deseti letech uspokojivého vývoje se tak nezaměstnanost stala na Vysočině opět problémem. Následný růst míry nezaměstnanosti v roce 2009 byl velmi rychlý a meziročně se zvýšil o 4 procentní body (z 6,3 % na 10,3 %). Maxima však - podobně jako v případě celkového počtu uchazečů - bylo dosaženo v únoru roku 2010 (11,2 %). Počátek sezónních prací v zemědělství a stavebnictví měl vliv na mírné snížení míry nezaměstnanosti do konce května na 8,9 %, což však bylo stále o něco více než na úrovni celé ČR (8,7 %).

Důležitým prvkem ve vývoji situace na trhu práce je také nabídka volných pracovních míst v regionu. Na konci roku 1999 bylo registrováno pouze 1,9 tis. míst, čímž na jedno volné místo připadalo více než 12 uchazečů. Nedostatek volných míst v kraji přetrvával až do konce roku 2004. V roce 2005 došlo k intenzivnějším projevům ožívajícího trhu práce a nabídka volných míst vzrostla, avšak 2 tis. stále nedosahovala. Rok 2006 byl pak charakteristický prudkým nárůstem počtu volných míst; ten se meziročně více než zdvojnásobil na 4,1 tis. míst. Také v roce 2007 pokračoval nárůst jejich počtu meziročně tak v nabídce přibýlo dalších téměř 1,7 tis. míst. Na jednoho volné místo připadalo na konci roku 2007 pouze 2,8 uchazečů o zaměstnání, což bylo nejméně od vzniku kraje a pouze nepatrně více než v celé ČR (2,5). V roce 2008 se přicházející hospodářská recese projevila ke konci roku také rapidním úbytkem počtu hlášených volných pracovních míst. Meziročně se jejich počet snížil o téměř 60 % na 2,4 tis. Na jedno místo tak v kraji připadalo 7,4 uchazečů o zaměstnání; v ČR to byla zhruba polovina (3,9). K dalšímu poklesu počtu hlášených volných míst docházelo i během roku 2009, na jehož konci jich již nebylo registrováno ani tisíc (762 míst), což představovalo 38 uchazečů o jedno volné místo. V prvních pěti měsících roku 2010 počet hlášených volných míst stagnoval a udržoval se pod hranicí tisíc míst. Do konce května se hodnota sledovaného ukazatele sice mírně snížila (na 27,7 uchazečů o 1 volné místo), ale zůstávala výrazně nad průměrem ČR (15,5).

## 2.7 Veřejné služby

Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého stupně **vzdělání** je v kraji Vysočina méně příznivá v porovnání s průměrem ČR. Dle výběrového šetření pracovních sil za 1. čtvrtletí 2010 činil na Vysočině podíl vysokoškoláků na obyvatelstvu starším 15 let 13,2 % (ČR 17,9 %). Nižší podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním vykázal Ústecký, Karlovarský, Liberecký a Olomoucký kraj. Podíl osob, které dosáhly středoškolského vzdělání s maturitou, byl na Vysočině evidován také o něco nižší, než činil průměr ČR (37,9 %; průměr ČR – 38,3 %). Procento osob, které dosáhly pouze základního vzdělání, nebo neměly vzdělání žádné, byl na Vysočině nižší v porovnání s republikovým průměrem (4,0 %; v ČR 4,9 %) a pouze Praha a Královéhradecký kraj vykázaly podíl osob s maximálně základním vzděláním nižší. V kraji Vysočina byla nejvíce zastoupena skupina osob se středním vzděláním bez maturity (44,9 %; průměr ČR - 38,8 %), tedy především vyučených. Vyšší podíl osob se středním vzděláním bez maturity byl zjištěn jen v Ústeckém a Libereckém kraji. V kraji Vysočina existuje 280 základních škol, z toho 148 je plně organizovaných (devítiletých), čili jen 56 %, 116 škol je malotřídních.

Právnických osob, které vykonávají činnost středních škol je v kraji 68. Z toho na 18 z nich jsou vyučovány obory typu gymnázií, na 40 školách obory typu středních odborných škol, na 30 školách obory typu středních odborných učilišť a na 8 školách obory s upravenými učebními plány. Na území Vysočiny dále působí 14 vyšších odborných škol, z nichž pouze dvě jsou samostatné, ostatní jsou spojeny s různými typy středních škol.

V regionu mají sídla dvě vysoké školy: Vysoká škola polytechnická, Jihlava a Západomoravská vysoká škola Třebíč, které však pouze nabízí bakalářské studium. Prezenční bakalářské studium dále nabízí vysoké školy se sídlem mimo kraj Vysočina: Česká zemědělská univerzita Praha (v Humpolci), Vysoká škola chemicko-technologická v Praze (ve Světlé nad Sázavou) a Technická univerzita Liberec (v Jihlavě-Heleníně). Distanční a kombinované studium v kraji nabízí Vysoká škola polytechnická, Jihlava, Vysoké učení technické Brno (ve Žďáře nad Sázavou), Univerzita Palackého Olomouc (v Telči), Univerzita J. A. Komenského, s.r.o., Praha (v Obratani) a Masarykova univerzita (v Telči).

Páteř krajského **zdravotnictví** tvoří celkem šest nemocnic, přičemž zřizovatelem pěti z nich je kraj Vysočina. Kapacitu nemocnic tvoří 2,8 tis. lůžek. V psychiatrických léčebnách je evidováno 1,4 tis. lůžek. Další lůžkové kapacity jsou koncentrovány v léčebnách dlouhodobě nemocných (0,5 tis.), léčebně tuberkulózy a respiračních nemocí Buchtův kopec (120) a ostatních lůžkových zařízeních (100).

Střední délka života (naděje dožití při narození – průměr za roky 2008 a 2009) je u mužů (74,8 let) o 0,6 roku a u žen (81,0 let) o 0,9 roku vyšší než činí průměr ČR. Kraj se tak řadí v tomto velice důležitém ukazateli zdravotního stavu mezi kraje s nejdelší střední délkou života. Ženy v kraji Vysočina žijí v průměru o více než 6 let déle než muži. Střední délka života mužů na Vysočině je třetí nejvyšší po Praze a Královéhradeckém kraji. U žen je ve srovnání s ostatními kraji nejvyšší.

S měnící se demografickou a sociální strukturou populace se mění i struktura poptávky po **sociálních službách**, přičemž obecným trendem je směřování k rozmanitosti sociálních služeb. Vývoj a současný stav zabezpečení poptávky po sociálních službách v kraji Vysočina celkově těmto trendům odpovídá. Zřizovateli zařízení sociálních služeb jsou kromě regionálních samospráv (obce, města, kraj) také nestátní neziskové organizace.

V kraji Vysočina je lokalizováno celkem 23 domovů důchodců a domovů pro seniory s celkovou kapacitou 2 282 lůžek. Kapacita těchto zařízení pro seniory je v kraji z prostorového hlediska rozmístěna nerovnoměrně. 35 % z celkové lůžkové kapacity je umístěno v okrese Třebíč, neboť slouží i obyvatelům sousedních okresů. Podprůměrná kapacita domovů důchodců v okrese Havlíčkův Brod, Jihlava i Žďár nad Sázavou je nahrazována vyšším počtem bytů v domech s pečovatelskou službou. Těch bylo na Vysočině na konci roku 2008 celkem 83 s 2 196 bytovými jednotkami. Terénní pečovatelská služba je moderní formou sociální služby, kterou k 31. 12. 2009 v kraji Vysočina využívalo 5 898 klientů.

Působnost ústavů sociální péče překračuje hranice kraje. V kraji jsou čtyři ústavy pro mentálně postižené (Ledeč nad Sázavou, Těchobuz, Lidmaň a Zboží) a jeden pro mentálně postiženou mládež (Křižanov), diagnostický ústav (Černovice), ústav sociální péče pro muže (Jinošov) a dva ústavy pro alkoholiky, psychopaty a psychotiky (Nové Syrovice, Věž). Všechny jsou lokalizovány mimo větší města.

Azylových domů je na Vysočině celkem devět, tři v okrese Třebíč, po dvou v okresech Havlíčkův Brod, Jihlava, a Žďár nad Sázavou, v okrese Pelhřimov se nenachází žádný.

Pro práci s ohroženou mládeží existuje na Vysočině několik zařízení se širokým zaměřením. Nelze však hodnotit, zda je vybavenost dostatečná, neboť nejsou k dispozici údaje o rozsahu potřeb tohoto typu služby.

## **2.8. Cestovní ruch**

Vysočina, která je z hlediska vymezení turistických regionů patrně nejvíce homogenním krajem v České republice, má dobré předpoklady a turistický potenciál pro rozvoj cestovního ruchu. Přes značnou vnější homogenitu je území kraje vnitřně diferencováno, ne všechny oblasti a lokality jsou stejně atraktivní, turisticky využívané a navštěvované. Vnitřní heterogenita je zřejmá také z rozdílné funkční a časové využitelnosti území pro cestovní ruch.

Kraj Vysočina je velmi atraktivním územím s velkým potenciálem, potýká se však s nedostatečnou infrastrukturou (ubytovací a stravovací zařízení, služby). Kromě mnoha příležitosti pro pobytovou letní a zimní turistiku a nabízí kraj rovněž spoustu možností pro návštěvu hodnotných kulturně - historických památek (městská turistika).

Přírodní podmínky resp. přírodní potenciál jsou rozhodujícími lokalizačními faktory většiny aktivit cestovního ruchu a rekreace, zároveň určují základní funkčně-prostorové dimenze a diferenciaci v rekreačním využití území. Potenciální rekreační plochy syntetickým způsobem generalizují vliv celkových přírodních podmínek na současný stav a intenzitu využití území a podávají pohled na souhrnný přírodní potenciál území a jeho rekreační využití. Hodnota ukazatele „potenciální rekreační plochy“ vzniká součtem ploch v katastrálních územích jednotlivých obcí rekreačně využitelných – tento součet je poté vydělen celkovou rozlohou obce a je uváděn v procentech<sup>1</sup>. V kraji Vysočina se přirozeně uskupily tři velké koncentrace potenciálních rekreačních ploch s vysokými hodnotami:

- oblast Žďárských vrchů a Železných hor (plynule na sebe navazující chráněné krajinné oblasti),
- oblast Svratecké hornatiny (přírodní park),
- a částečně také v širším okolí Telče (Javořická vrchovina s nejvyšším vrcholem kraje - Javořicí).

Největší koncentrace památek UNESCO v rámci celé ČR, které je možné považovat za součást kultury a historie, se nachází právě v kraji Vysočina, kde tyto památky vytvářejí prostorový trojúhelník s vrcholy ve Žďáru nad Sázavou, Třebíči a Telči. Součástí nejvýznamnějšího kulturního bohatství národa jsou také objekty označené za národní kulturní památky (NKP). V kraji Vysočina je lokalizováno celkem 10 nemovitých NKP a dvě movité NKP.

Dále se v kraji nachází tři městské památkové rezervace (Jihlava, Telč, Pelhřimov), tři vesnické památkové rezervace (Dešov, Krátká, Křižánky), 22 městských památkových zón, pět vesnických památkových zón a dvě krajinné památkové zóny.

Krom památkového fondu existuje v kraji Vysočina řada atraktivit z oblasti **kultury** významných pro cestovní ruch. Jedná se o hudební festivaly (např. Mezinárodní hudební festival Petra Dvorského v Jaroměřicích nad Rokytnou) nebo folklórní akce. Dále se v kraji nachází síť muzeí, galerií a pamětních síní.

Kraj Vysočina je regionem s jednou z nejnižších návštěvností turistů. V roce 2008 navštívilo hromadná ubytovací zařízení v kraji Vysočina bezmála 400 tis. turistů, to bylo pouze 3,1 % z celkového počtu turistů, kteří navštívili hromadná ubytovací zařízení v ČR, což byl třetí nejnižší podíl z krajů ČR (po Pardubickém a Ústeckém kraji). Z celkového počtu turistů bylo pouze 54,5 tis. s cizí státní příslušností, to bylo jen 0,8 % z celkového počtu turistů-nerezidentů, kteří navštívili hromadná ubytovací zařízení v ČR, což znamenalo nejnižší podíl z krajů ČR. Cizinci tvořili v roce 2008 necelou sedminu (13,8 %) všech návštěvníků hromadných ubytovacích zařízení kraje Vysočina, což bylo významně méně než v celé ČR, kde byl jejich podíl poloviční (51,8 %). Vysočina je tak turistickým regionem s výraznou převahou domácích návštěvníků. Menší podíl turistů-nerezidentů nevykázal v roce 2008

---

<sup>1</sup> Na území celé České republiky se hodnoty ukazatele potenciálních rekreačních ploch pohybují v intervalu 0,8 – 98,6 %.

žádný z krajů ČR. Průměrný počet přenocování hostů (2,5) byl v roce 2008 na Vysočině nižší než činil průměr ČR (3,1) a druhý nejnižší ze všech krajů ČR (po Jihomoravském kraji). Průměrný počet přenocování hostů-cizinců (2,5) byl v roce 2008 nižší než v ČR (3,0) a šestý nejnižší mezi kraji ČR (po Jihomoravském, Olomouckém, Jihočeském, Moravskoslezském a Plzeňském kraji). Využití lůžkové kapacity je poměrně nízké: z podílu počtu přenocování a počtu lůžek vyplývá, že kapacita hromadných ubytovacích zařízení v kraji Vysočina byla v roce 2008 využita jen ze 14,2 % (v ČR 23,1 %). Návštěvnost kraje Vysočina je poměrně významně ovlivněna skutečností, že zde nebyly vybudovány lázně, pro což zde neexistují ani vhodné přírodní podmínky. Kraj Vysočina je jediným krajem v ČR, kde není lokalizováno ani jedno lázeňské zařízení.

## 2.9 Dopravní infrastruktura

**Silniční síť** a její konfigurace je výsledkem historického vývoje sídel a jejich vzájemných vazeb. Kraj Vysočina je charakteristický polycentrickou strukturou, přičemž mezi hlavními jádry osídlení (Jihlava, Třebíč, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Pelhřimov) nejsou velké rozdíly. To se projevuje v charakteru konfigurace silniční sítě, která je typická svým radiálním uspořádáním vůči těmto historickým sídlům.

Kraj Vysočina protíná od severozápadu k jihovýchodu nejdůležitější komunikace v ČR – dálnice D1. Její délka na území kraje činí 93 km. V kraji existuje 421 km silnic I. třídy. V severojižním směru prochází krajem silnice č. 38 Kolín – Havlíčkův Brod – Jihlava – Moravské Budějovice – Znojmo, která dále směřuje na Vídeň a je důležitá především z hlediska nákladní tranzitní dopravy. Spojnici jižních a východních Čech tvoří silnice č. 34 Jindřichův Hradec – Pelhřimov – Havlíčkův Brod – Ždírec nad Doubravou – Hlinsko. Silnice č. 37 plní především funkci napojení velké části okresu Žďár nad Sázavou na dálnici D1 a brněnskou aglomeraci. Severně od Žďáru nad Sázavou směřuje přes již zmiňovaný Ždírec nad Doubravou do Pardubic. Západovýchodní propojení jižních Čech a jižní Moravy do značné míry zajišťuje silnice č. 23 Jindřichův Hradec – Telč – Třebíč – Rosice (D1). Silnice č. 19 ve svém západním úseku na území kraje Vysočina zajišťuje napojení Tábora na dálnici D1 Přes Pelhřimov po silnici č. 34. Ve své východní části tvoří důležitou západovýchodní osu Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou – Nové Město na Moravě – Bystřice nad Pernštejnem – Sebranice, kde se napojuje na silnici č. 43, která představuje důležitou komunikaci mezi Brnem a východními Čechami.

Se vznikem krajů byly silnice II. a III. tříd převedeny do jejich majetku. V kraji Vysočina existuje celkem 1 630 km silnic II. tříd a 2 946 km silnic III. tříd. Jejich stav se během posledních 10 let především díky finančním prostředkům ze strukturálních fondů EU a péči rozpočtovým financím kraje Vysočina podstatně zlepšil.

Celková délka **železnic** v kraji Vysočina představuje 592 km, její hustota činí 8,7 km na 100 km<sup>2</sup>, což je druhá nejnižší hodnota v ČR po Zlínském kraji. Téměř třetina (31 %) všech tratí je elektrifikována. Železniční úsek z Kolína přes Světlou nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou do Brna je jedinou dvojkolejnou tratí, jež prochází krajem Vysočina. Její význam poklesl po modernizaci železničního koridoru Praha – Česká Třebová – Břeclav, přesto přes Vysočinu stále jezdí spoje mezinárodních rychlíků (Eurocity). Nejvýznamnějším železničním uzlem v kraji Vysočina je Havlíčkův Brod.

Pro cestování **leteckou dopravou** musí obyvatelé Vysočiny využívat letiště lokalizovaná mimo kraj. Na Vysočině je vojenské letiště v Náměšti nad Oslavou a několik sportovních



letišť s nezpevněnou přistávací plochou. **Lodní doprava** je provozována pouze na vodní nádrži Dalešice díky aktivitě svazku obcí Energoregion 2020 a za podpory kraje Vysočina.

Důležitou složkou veřejné dopravy se stává **cyklistická doprava** realizovaná po cyklostezkách s vyloučením motorových vozidel. Cyklostezky jsou budovány v intravilánech měst pro bezpečnější cyklistickou dopravu, která je tak přemísťována z frekventovaných městských komunikací. Cyklostezky jsou budovány rovněž mezi menšími městy a obcemi především tam, kde vedou významné silniční tahy s tranzitní dopravou (typickým příkladem jsou cyklostezky kolem Ždírcce nad Doubravou). V současnosti je v kraji budována dálková cyklostezka z Jihlavy do rakouského Raabsu (Jihlava – Třebíč – Raabs).

Kraj Vysočina je charakteristický rozdrobenou sídelní strukturou s velkým počtem malých sídel, pro která je však nutné zabezpečit v souladu s legislativou **dopravní obslužnost** veřejnou dopravou. Přestože je veřejná doprava zajišťována různými dopravními systémy a dopravci (železnice, autobusy), je nutné na ni pohlížet jako na jednotný systém – minimálně pro zabezpečení účelnosti vynakládaných prostředků. Vzhledem k tomu, že objem přepravních proudů (cestujících) a úroveň jízdného nepokrývá náklady na provoz, je nutná účast rozpočtu kraje na zajištění tzv. základní dopravní obslužnosti (ZDO). Vedle ZDO vynakládají obce v regionu finanční prostředky na zajištění tzv. ostatní dopravní obslužnosti, jež jde nad rámec ZDO.

## 2.10 Technická infrastruktura

Na území kraje bylo v roce 2009 spotřebováno 4,0 tis. GWh **elektrické energie** brutto (do brutto spotřeby je započítávána spotřeba na výrobu elektřiny, spotřeba na přečerpávání v přečerpávacích vodních elektrárnách a ztráty v sítích). Z toho vyplývá, že v kraji se spotřebovalo 27,6 % zde vyrobené elektrické energie. Tento fakt je dán přítomností Jaderné elektrárny Dukovany, jejíž strategický význam daleko přesahuje hranice kraje, neboť v roce 2009 dodávala do sítě 17,0 % elektrické energie vyprodukované v České republice. Kromě toho je i významným zdrojem odpadního tepla, které však v současné době není adekvátním způsobem využíváno. Jaderná elektrárna Dukovany vyrobila v roce 2009 14,0 tis. GWh elektřiny (netto), což bylo více než v temelínské jaderné elektrárně, která má o 170 MW vyšší instalovaný výkon.

Svým významem překračuje krajskou úroveň ještě **vodní** přečerpávací elektrárna Dalešice, která má čtvrtinový instalovaný výkon jaderné elektrárny. V roce 2009 vyrobila 191 GWh elektrické energie (netto). Dalešická přečerpávací elektrárna slouží k vyrovnávání křivky zatížení elektrizační soustavy v průběhu dne a vyrábí elektřinu několik hodin denně. Navíc tím, že je elektrárna přečerpávací, se sama stává významným spotřebitelem elektřiny. Dukovanskou i dalešickou elektrárnu spravuje největší výrobce elektřiny v Česku – ČEZ, a.s.

Správu **páteří přenosové sítě** (systém vedení velmi vysokého napětí 400 kV a 220 kV) vykonává v ČR akciová společnost ČEPS. Součástí přenosové soustavy jsou tzv. rozvodny přenosové sítě. V kraji Vysočina se nachází dvě – rozvodna Slavětice, která je lokalizována hned v blízkosti Jaderné elektrárny Dukovany a rozvodna Mírovka nedaleko Havlíčkova Brodu. V kraji Vysočina působí dva významní distributoři elektrické energie. Krom Havlíčkovobrodská zásobují elektřinou konečné spotřebitele dceřiné společnosti firmy E.ON Česká republika, a.s. se sídlem v Českých Budějovicích, která vznikla sloučením Jihomoravské energetiky a Jihočeské energetiky díky společnému majoritnímu vlastníkovi, jímž je německá společnost E.ON. Téměř všechny aktivity druhé distribuční společnosti,

Východočeské energetiky, a.s., byly převedeny na dceřiné společnosti ČEZ, a.s. (ČEZ Distribuce, a.s. a ČEZ Prodej, s.r.o.). Nákupem **zemního plynu** z Ruska a Norska pro Českou republiku se zabývá RWE Transgas, a.s. Firma spravuje tranzitní plynovod a je tak významným přepravcem ruského plynu do zemí západní Evropy.

Součástí tranzitního plynovodu je šest kompresních stanic. Jedna z nich se nachází na Vysočině v katastru obce Kralice nad Oslavou. V roce 1994 převzal Transgas vnitrostátní soustavu plynovodů o provozním tlaku nad 4 Mpa. Vnitrostátní systém zajišťuje dodávku plynu regionálním distribučním společnostem a přímým odběratelům.

Zásobování zemním plynem zajišťují na území kraje Vysočina čtyři společnosti: Jihomoravská plynárenská, a.s., Východočeská plynárenská, a.s., E.ON Distribuce, a.s. a Českomoravská plynárenská a.s. Ze všech čtyř distributorů je nejvýznamnější Jihomoravská plynárenská, a.s., která spotřebu zemního plynu v kraji Vysočina kryje ze tří čtvrtin.

Plynifikace obcí je nejméně rozvinuta v okrese Pelhřimov. Dále není zemní plyn zaveden do malých obcí ve žďárském okrese, na severu Třebíčska, jihu Telčska, v okolí Větrného Jeníkova a roztroušeně v několika obcích okresu Havlíčkův Brod. Otázkou je, zda je v dnešní době při zvyšujících se cenách vstupů ekonomicky výhodné plynifikovat malé obce.

Jak vyplývá z výsledků Sčítání lidu domů a bytů z roku 2001, zemní plyn je v kraji nejrozšířenější médium pro **vytápění**. Následuje černé uhlí, nejméně je využívána k vytápění elektrina. Paliva, užívaná k dálkovému vytápění, jsou zahrnuta v položce jiná paliva. Pro rodinné domy je daleko více typické vytápění uhlím a dřevem.

Z celkového počtu 179 784 trvale obydlených bytů v kraji Vysočina je 73,1 % vytápěno ústředním topením (z toho dálkové vytápění činí 13,3 %), 9,7 % etážovým topením, 13,8 % pomocí kamen a jiný nebo kombinovaný způsob vytápění se používá ve 2,8 % bytů.

Vysočina je pramennou oblastí významných českých a moravských řek. Na nich se nachází zdroje **pitné vody**, z nichž dva mají nadregionální význam: z vodní nádrže Švihov je pitnou vodou zásobována Praha a vodní nádrž Vír je zdrojem pitné vody pro brněnskou aglomeraci. V kraji existuje ještě celá řada regionálních (nadobecních) vodovodních systémů vázaných na odběr povrchové vody, z nichž nejvýznamnějšími jsou vodní nádrže Hubenov, Mostiště a Nová Říše.

V kraji Vysočina je z veřejných vodovodů zásobováno zhruba 93,7 % obyvatelstva, což je o něco větší podíl, než činí průměr České republiky. Délka vodovodní sítě v kraji činí 5,4 tisíc km a počet vodovodních přípojek dosahuje téměř 127 tisíc.

I přes rozdrobenou sídelní strukturu je podíl domácností v kraji Vysočina napojených na **kanalizaci** nadprůměrný. Podle Českého statistického úřadu bydlelo v roce 2009 v domech napojených na kanalizaci 84,5 % obyvatel (ČR – 81,3 %). Počet obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci zakončenou čistírnou odpadních vod dosahuje 70,4 %, což je o 6 procentních bodů méně, než činí průměr ČR.

Na základě statistického šetření ČSÚ z let 2003 až 2008 byl v kraji Vysočina zjištěn nárůst o 16 procentních bodů ve vybavenosti domácností **osobním počítačem**. V kraji Vysočina mělo ve II. čtvrtletí 2008 44 % domácností osobní počítač, což v mezikrajském porovnání znamená třetí nejnižší vybavenost PC. Daleko významnější nárůst byl zaznamenán u připojení

k internetu, který v kraji v období 2003 – 2008 činil 24 procentních bodů. Přesto je vybavenost domácností připojením k internetu na Vysočině šestá nejnižší mezi kraji ČR.

## 2.11 Životní prostředí

Kvalita životního prostředí regionu je do značné míry posuzována kvalitou **ovzduší**. Ta je v kraji Vysočina ovlivňována především emisemi malých stacionárních zdrojů a mobilních zdrojů. Malé zdroje mají v kraji nejvyšší podíl na emisích tuhých znečišťujících látek, oxidu siřičitého a amoniaku. Mobilní zdroje hrají významnou roli především díky existenci dálnice D1, která krajem Vysočina prochází. Jsou nejvýznamnějšími producenty emisí oxidů dusíku a oxidu uhelnatého. V kraji Vysočina se nachází také několik velkých zdrojů znečišťování ovzduší. Vůbec nejvíce sledovanými jsou dva provozy společnosti KRONOSPAN CR (výroba dřevotřískových desek), které přímo negativně ovlivňují ovzduší v krajském městě a jeho okolí.

Pro sledování imisní situace je v kraji Vysočina rozmístěno celkem 16 měřících stanic. Z hlediska imisních limitů je kvalita ovzduší v kraji Vysočina hodnocena jako velmi dobrá, smogové situace se zde nevyskytují. Limity jsou ale překračovány u přízemního ozónu. Vysočina je z hlediska znečištění tímto toxickým plynem nejzatíženějším krajem v České republice.

V kraji Vysočina jsou z hlediska ohrožení životního prostředí problémem **staré ekologické zátěže**. Na území kraje se nacházejí desítky starých ekologických zátěží a kontaminovaných míst charakteru starých skládek a průmyslových objektů. Nejzávažnější byla situace v Novém Rychnově na Pelhřimovsku, kde již sanace proběhla a v Pozdávčicích u Třebíče, kde sanace probíhá. Řada ekologických zátěží zůstává ovšem neřešena především tam, kde náklady na sanaci přesahují cenu vlastních nemovitostí, nejsou vyjasněna vlastnická práva nebo kde převod nemovitosti na nového vlastníka nebyl vázán na povinnost provedení sanace.

V kraji Vysočina bylo v roce 2007 vyprodukováno 902,13 tis. tun **odpadů**. V průměru připadá na jednoho obyvatele kraje 1,76 tuny vyprodukovaného odpadu ročně. Nebezpečného odpadu bylo na Vysočině vyprodukováno 70,66 tisíc tun. Komunální odpady jsou převážně sládkovány - sládkovaný odpad činí cca 223 000 tun za rok. V kraji je většina komunálních odpadů ukládána na skládky, avšak v posledních letech vzrostl podíl vytríděných složek komunálních odpadů pro recyklaci. Přetrvávajícím problémem je nedostatek finančních prostředků na rekultivace starých skládek odpadů, i když v současné době některé obce začínají využívat finančních dotací z EU fondů na rekultivaci starých skládek.

Na území kraje Vysočina existují také další zařízení na využívání odpadů, jako zařízení dekontaminační, deemulgační či jinak upravující a využívající odpad. Jako příklady je možné uvést detoxikační linku DIAMO, o.z. GEAM Dolní Rožínka, dekontaminační plochu Lineo v Čikově či deemulgační linku Agrostroje v Pelhřimově.

V současnosti je zvažována možnost využívání komunálního odpadu pro energetické účely. Energetická jednotka na spalování odpadů by měla být lokalizována buď přímo v krajském městě nebo ve Žďáře nad Sázavou.

Za účelem **ochrany přírody a krajiny** jsou v České republice vymezována tzv. zvláště chráněná území. Z velkoplošných zvláště chráněných území se na Vysočině nachází dvě chráněné krajinné oblasti – CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory. Výměra obou

chráněných oblastí na území kraje Vysočina přesahuje 60 km<sup>2</sup>. To představuje 9 % celkové rozlohy kraje, což je méně, než činí republikový průměr.

Národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace a přírodní památky jsou označovány jako maloplošná zvláště chráněná území. Těch se v kraji nachází celkem 172. Na rozloze kraje se ovšem podílí necelým procentem.

K ochraně krajinného rázu, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa nebo oblasti, bylo na území kraje Vysočina v lokalitách s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami vyhlášeno devět přírodních parků.

### 3. SWOT analýza kraje Vysočina

#### Silné stránky

- dobrý zdravotní stav obyvatelstva (vysoká střední délka života žen i mužů)
- nízký stupeň kriminality
- kvalitní životní prostředí a harmonická krajina
- vysoká produkční schopnost lesů
- přítomnost ekonomicky silného nadnárodního koncernu, který je největším zaměstnavatelem v kraji (Bosch Diesel)
- Jaderná elektrárna Dukovany jako stabilizující prvek v jihovýchodní části kraje z hlediska zaměstnanosti a kupní síly obyvatelstva
- aktivní zapojení představitelů místních samospráv do rozvojových projektů
- výhodná poloha regionu v centru republiky

#### Slabé stránky

- odliv mladého a vzdělaného obyvatelstva
- nízká porodnost
- rozdrobená sídelní struktura
- snižující se intenzita bytové výstavby
- slabé regionální centrum
- nepřítomnost vysoké školy, která by reflektovala požadavky trhu práce v kraji
- absence nabídky magisterských studijních programů na vysokých školách v kraji
- chybějící regionální inovační strategie
- slabá inovační infrastruktura
- nedostatečná infrastruktura pro sportovní a volnočasové aktivity ve venkovských lokalitách
- dlouhodobě poddimenzovaný sektor služeb
- nedostatečně efektivní spolupráce orgánů veřejné správy (úřadů práce, kraje Vysočina) v řešení aktuálních problémů na trhu práce a reakci na požadavky významných zaměstnavatelů na pracovní sílu v kraji (chybí základní předpoklad – dlouhodobý monitoring potřeb zaměstnavatelů)
- technický a stavební stav silniční sítě v kraji neodpovídající současným požadavkům a potřebám

#### Příležitosti

- vyšší přizpůsobení vzdělávacích programů středních a vyšších odborných škol s požadavky trhu práce a s předpokládanými vývojovými trendy
- zavedení technických oborů dle potřeb v regionu silného automobilového a strojírenského průmyslu do nabídky terciárního vzdělávání na existujících vysokoškolských pracovištích v kraji
- přitažlivost regionu (kvalitní životní prostředí) pro život ve stáří nejen pro seniory z kraje Vysočina
- propagace kvalitních zemědělských a potravinářských výrobků z kraje Vysočina
- modernizace a další rozšíření Jaderné elektrárny Dukovany
- regionální inovační strategie jako první předpoklad pro vytvoření inovačního prostředí
- dostatek volných ploch pro přímé investice v rámci průmyslových zón
- podpora venkovské turistiky a agroturistiky, hipoturistiky a ekoturistiky
- větší provázání sféry vzdělávání a potřeb trhu práce
- zkvalitnění dopravního napojení větších sídel na dálnici D1
- vytvoření integrovaného systému nakládání s odpady

- využití přírodních předpokladů a koncentrace památek v kraji pro rozvoj cestovního ruchu

### **Ohrožení**

- pokračující negativní trendy demografického vývoje (stárnutí obyvatelstva, úbytek dětí)
- vylidňování venkovských sídel vyjma suburbanizačních oblastí
- úpadek zemědělské (prvovýrobní) činnosti s následkem narušení krajinného rázu
- pokračující snižování zaměstnanosti v problémových odvětvích průmyslu (textilní, oděvní)
- opakující se krize výroby automobilového průmyslu
- snížení hodnoty krajinného rázu masivním rozvojem větrných a fotovoltaických elektráren
- další snižování počtu turistických návštěvníků kraje Vysočina
- nedostatek finančních prostředků pro provoz ubytovacích zařízení, jejichž výstavba byla podpořena evropskými dotacemi

## 4. Návrhová část

### 4.1 Zhodnocení ROP NUTS 2 Jihovýchod

Nejdůležitějším nástrojem kohezní politiky v plánovacím období 2007 – 2013 je v kraji Vysočina Regionální operační program (ROP) regionu soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod, v němž je pro projekty realizované na území Jihomoravského kraje a kraje Vysočina alokováno 704,45 mil. eur, což je zhruba 18 – 20 mld. Kč. ROP Jihovýchod je jedním ze sedmi regionálních nástupců jednoho společného regionálního operačního programu (SROP) realizovaného v ČR ve zkráceném programovém období 2004 – 2006. Jedná se o jeden z nástrojů naplňování strategických cílů a priorit Národního strategického referenčního rámce, a to s přímým dopadem na území regionu Jihovýchod.

Globálním cílem ROP JV je „Posilování konkurenceschopnosti regionu vytvořením podmínek pro efektivní využívání rozvojového potenciálu na území NUTS 2 Jihovýchod prostřednictvím komplexního zlepšení dopravní dostupnosti a propojení rozvojových pólů regionu, vedoucího především k využívání potenciálu v oblasti cestovního ruchu. Dále zkvalitňování podmínek pro život obyvatel ve městech a na venkově v souladu s principy udržitelného rozvoje“. Na základě takto definovaného globálního cíle byly formulovány čtyři prioritní osy, a to:

1. Dostupnost dopravy,
2. Rozvoj udržitelného cestovního ruchu,
3. Udržitelný rozvoj měst a venkovských sídel,
4. Technická pomoc.

Prioritní osa jedna se soustřeďuje především na rozvoj dopravní infrastruktury v regionu, dopravní obslužnosti a veřejné dopravy, obnovu vozového parku drážních vozidel a také na rozvoj infrastruktury pro nemotorovou dopravu. Na tuto prioritní osu bylo vyčleněno 49 % všech finančních prostředků programu, tedy více než 345 mil. eur. Druhá prioritní osa je zaměřena na rozvoj infrastruktury a služeb v cestovním ruchu a připadne na ni 19 % celkové alokace ROP (téměř 134 mil. eur). Třetí prioritní osa přispívá především k rozvoji urbanizačních center, tedy dvou krajských měst – Brna a Jihlava, dále na rozvoj regionálních středisek, tzn. měst s více než 5 tis. obyvateli (plus Židlochovice a Pohořelice), na rozvoj a stabilizaci venkovských sídel a také na rozvoj veřejných služeb regionálního významu. Na tuto prioritní osu připadá 28,6 %, tedy více než 200 mil. eur. Zbývající prostředky (3,4 %) je určeno na technickou pomoc, tedy na aktivity spojené s realizací a řízením ROP a se zvýšením absorpční kapacity.

Do poloviny roku 2010 bylo v rámci ROP Jihovýchod schváleno pro více než 500 projektů zhruba 12,2 mld. Kč, přičemž vyplaceno bylo již přes 6 mld. Kč. Předpokládá se, že do konce roku 2010 bude proplaceno příjemcům 9 mld. Kč. Z celkové výše finančních prostředků alokovaných na jednotlivé prioritní osy bylo prozatím rozhodnuto o 75 % peněz v prioritní ose č. 1, dále o 63 % v prioritní ose č. 3 a pouze o 61 % v prioritní ose č. 2. Ve výroční zprávě ROP Jihovýchod za rok 2008 je konstatováno, že požadavky předložených projektů na dotace překročily u všech prioritních os finanční možnosti čerpání pro roky 2007 a 2008, a to v případě prioritní osy 1 o téměř polovinu, u prioritní osy 2 o trojnásobek a v případě prioritní osy 3 dokonce o pěti a půl násobek. Za celý program pak objem předložených projektů překročil souhrnnou alokaci na roky 2007 a 2008 trojnásobně.

V kraji Vysočina stejně jako v celém NUTS 2 Jihovýchod směřovalo dosud nejvíce projektů do třetí prioritní osy (77), avšak nejvíce finančních prostředků bylo vyčerpáno v prioritní ose 1 - Dostupnost dopravy (2,9 mld. Kč). Prioritou se v rámci investic do dopravy jeví především rozvoj dopravní infrastruktury v regionu, kterého se týkalo 26 projektů. Opakovala se tedy situace z období let 2004 – 2006, kdy bylo v rámci již zmiňovaného Společného regionálního operačního programu v kraji Vysočina investováno 600 mil. Kč, z toho nejvíce také do rozvoje dopravy v regionu (260,7 mil. Kč). Nejmenší částka finančních prostředků byla dosud vyčleněna pro prioritní osu 2, avšak v blízké budoucnosti má dojít k rozhodnutí o strategických projektech rozvoje infrastruktury v oblasti cestovního ruchu (nad 100 mil. Kč).

Prioritní osa	Počet projektů			Finanční prostředky (Kč)		
	celkem	z toho Vysočina		celkem	z toho Vysočina	
		počet	%		Kč	%
1. Doprava	142	46	32,4	6 770 962 459	2 911 322 233	43,0
2. Cestovní ruch	182	61	33,5	2 143 666 620	832 978 897	38,9
3. Města a venkov	187	77	41,2	3 296 647 776	1 569 975 394	47,6
<b>Celkem</b>	<b>511</b>	<b>184</b>	<b>36,0</b>	<b>12 211 276 855</b>	<b>5 314 276 524</b>	<b>43,5</b>

Mezi jednotlivými prioritními osami se také liší průměrná velikost objemu finančních prostředků na jeden projekt, přičemž v kraji Vysočina jsou projekty průměrně větší než v Jihomoravském kraji. Zatímco v případě projektů týkajících se dopravy byla průměrná výše nákladů na jeden projekt v kraji Vysočina 63,3 mil. Kč, v případě udržitelného rozvoje měst a venkovských sídel se jednalo o 20,4 mil. a v oblasti rozvoje cestovního ruchu pak pouze o 13,6 mil. Kč na jeden projekt.



## 4.2 Priority kraje Vysočina po roce 2013

Zpracovatelé na základě analýzy a znalosti regionu, ve kterém v průběhu uplynulých patnácti let řešili několik výzkumných úkolů, dospěli k definování čtyř klíčových prioritních okruhů, které budou mít v plánovacím období po roce 2013 pro kraj Vysočina nejvýznamnější rozvojový potenciál:

- 1) **Rozvoj regionálních center,**
  - a) Posilování role Jihlavy jako krajského centra,
  - b) Rozvoj ostatních regionálních center,
- 2) **Udržitelný venkov,**
- 3) **Konkurenceschopný cestovní ruch,**
- 4) **Budoucnost v energetice,**
- 5) **Dopravní dostupnost.**

### 1) Rozvoj regionálních center

#### 1a) Posilování role Jihlavy jako krajského centra

Kraj Vysočina splňuje několik předpokladů pro to, aby mohl být definován periferií. Vzhledem k centrální poloze kraje na spojnici mezi dvěma nejvýznamnějšími centry státu, se jedná o periferii vnitřní. Perifernost kraje spočívá především v následujících charakteristikách Vysočiny:

- nízká hustota zalidnění,
- slabé regionální centrum,
- rozdrobená sídelní struktura,
- nejvyšší podíl zaměstnaných v primárním sektoru ze všech krajů ČR,
- poddimenzovanost sektoru služeb,
- dlouhodobě záporné migrační saldo mladé produktivní složky populace s vyšším dosaženým vzděláním,
- záporné saldo dojížděky za prací,
- nízký podíl obyvatel s VŠ vzděláním.

Z hlediska hospodářského rozvoje celého regionu je třeba nadále posilovat roli svého centra, které sice doposud neintegruje území kraje, ovšem příliv zahraničních investic tento trend velmi efektivně nastartoval. Vznik nových průmyslových provozů vedl k poměrně vysoké koncentraci pracovních míst do centra kraje, což mělo za následek významné zvýšení počtu dojíždějících do zaměstnání do Jihlavy a rozšíření dojížděkového zázemí města v průběhu devadesátých let. Jestliže bylo krajské město na počátku ekonomické transformace zhruba na stejné úrovni s ostatními okresními městy v regionu a kraj se vyznačoval polycentrickou strukturou osídlení, v níž žádné z okresních měst nijak zvláště nevynikalo svojí hospodářskou silou nad ostatními, na počátku dalšího desetiletí již byla dle intenzity dojížděky za prací a počtu obsazených pracovních míst role Jihlavy, jako pólu růstu kraje Vysočina, zcela zřejmá.

Za růstem významu pracovní funkce Jihlavy stojí nepochybně aktivity německé společnosti Robert Bosch GmbH, která zde realizovala investice za stovky miliónů Eur. Společnost Bosch Diesel se stala nejvýznamnějším zaměstnavatelem v kraji a uplatnění zde našla především pracovní síla s nižším stupněm vzdělání. Bosch Diesel ale nabídl nově příchozím zaměstnancům poměrně vysoké mzdy, které byly nad úrovní průměru kraje Vysočina i České

republiky. Záměrem bylo přilákání vysokého počtu pracovníků do nového provozu v Jihlavě-Pávově ve velmi krátké době. Bylo tedy nutné přitáhnout pracovní sílu i z větší vzdálenosti. Region dojížděky do zaměstnání firmy Bosch Diesel byl tak v době svého největšího rozmachu (2007) poměrně rozlehlý. Denní cestování za prací z míst vzdálených přes 30 km se stalo běžným. Jen z 35 km vzdálené Třebíče dojíždělo do třech závodů jihlavského producenta diesellových čerpadel asi 500 osob.

Krom umístění závodu Bosch Diesel v Jihlavě směřovaly také další velké investice v kraji Vysočina do výroby komponent automobilů a ve svém důsledku ovlivňovaly nejen rostoucí ekonomickou výkonnost regionu, ale také dojížděkové poměry v kraji Vysočina. Druhým nejvýznamnějším průmyslovým podnikem v Jihlavě se stal výrobce osvětlovací techniky automobilů Automotive Lighting.

Negativní stránka specializace ekonomiky na jedno průmyslové odvětví se bohužel projevila i v případě kraje Vysočina a jeho centra především. Nedostatečná intenzita při vytváření podmínek pro diverzifikaci výroby a rozvoj služeb v kraji vedla k tomu, že dopady ekonomické recese v kraji se ukazují být mnohem podstatnější než v jiných částech ČR s rozvinutějším sektorem služeb.

V následujícím období je třeba posilovat roli Jihlavy rozvojem služeb, jejichž odolnost vůči krizovým obdobím je daleko vyšší než je tomu v případě některých průmyslových odvětví, mezi které patří automobilový průmysl. V první řadě je třeba dokončit zřízení státních organizací s krajskou působností do Jihlavy (zde je důležitý především vznik plnohodnotného krajského soudu).

Velký význam má rozvoj terciárního vzdělávání v krajském městě. V této souvislosti lze zmínit vznik Vysoké školy polytechnické Jihlava. Bakalářské studium, které tato instituce nabízí, ovšem v současnosti nestačí absolventům této školy k lepší uplatnitelnosti na trhu práce, neboť míra nezaměstnanosti bakalářů z VŠPJ je nejvyšší ve srovnání s absolventy ostatních veřejných vysokých škol v ČR. V Jihlavě chybí navazující magisterské studium a vysokoškolské obory technického směru, protože právě po absolventech takových škol, které tyto obory nabízí, je v regionu u nejvýznamnějších průmyslových zaměstnavatelů poptávka. A tak společnost Bosch Diesel musela například odstoupit od svého záměru vybudovat v Jihlavě nové vývojové centrum z důvodu značné absence osob s žádaným technickým vzděláním. Proto byla firma nucena lokalizovat vývojové centrum do německého Abstattu.

Jisté řešení by mohlo představovat zřízení pobočky některé z vysokých škol technického zaměření přímo v Jihlavě s cílem nejen vzdělávat, ale v profilování absolventů spolupracovat se zdejšími ekonomickými subjekty. Inovační potenciál Jihlavy by tím pádem velmi vzrostl. Nezastupitelnou roli v rozvoji inovačních aktivit bude hrát regionální samospráva. Její úloha spočívá především ve vytváření vhodných podmínek pro podnikání inovačních firem v kraji. To, jakým způsobem se bude kraj Vysočina stavět k inovačnímu potenciálu svého území, by mělo být definováno ve strategickém dokumentu typu regionální inovační strategie, jako tomu je v sousedních krajích. Ta ovšem ještě nebyla zpracována.

## 1b) Rozvoj ostatních regionálních center

V první řadě je třeba si regionální centra vymezit. Dle názoru zpracovatele analýzy jsou přirozenými středisky v kraji Vysočina krom krajského města pouze okresní města. Ta se od ostatních menších středisek liší nejen vyšší koncentrací obyvatelstva, nýbrž i počtem

pracovních příležitostí a nabídkou služeb. Neboli zázemí okresních měst tvoří v mnoha ohledech právě jejich správní obvod, všechna ostatní menší střediska jsou v hierarchii sídelního systému kraje Vysočina minimálně o stupeň níže. Jistou konkurenci pro okresní města představují v posledních letech dynamicky se rozvíjející střediska v sousedství dálnice D 1. Pracovní funkce Velkého Meziříčí a Humpolce vzrostla, přesto však v mnoha parametrech tato města za centry okresů zaostávají.

Jak již bylo uvedeno, kraj Vysočina je především venkovským regionem. Okresní města představují v tomto venkovském prostředí imaginární ostrovy, jež jsou tahouny regionálního rozvoje jejich širšího zázemí. Stejně tak důležitá je jejich funkce obslužná jako pracovní.

Rozvoj regionálních center by měl spočívat v budování a modernizaci dopravní a technické infrastruktury, zvyšování kvality veřejných služeb, mezi nimi především školství, zdravotnictví a sociální infrastruktury a služeb. Investice do lůžkových zdravotnických zařízení a jejich vybavení přispějí k tomu, že obyvatelé Vysočiny nebudou ve velké míře vyhledávat lékařskou péči za hranicemi kraje (v Brně a Praze). Okresní města jsou centry středního školství. Sekundární vzdělání by se mělo rozvíjet především v návaznosti na požadavky trhu práce. Velká pozornost by tak měla být dána odvětví informatiky a technickým oborům resp. jejich kombinaci (např. obsluha a programování CNC strojů).

Hlavní aktivity v rámci priority č. 1:

- rozvoj terciárního vzdělávání v Jihlavě (především technických oborů),
- zpracování regionální inovační strategie,
- identifikace inovačních firem a budování inovačního potenciálu krajského města spolu s vybranými vysokoškolskými pracovišti,
- komunikace s nejvýznamnějšími zaměstnavateli (především s Bosch Diesel s.r.o.) – identifikace jejich potřeb z hlediska kvalifikace jejich pracovníků,
- zvyšování kvality veřejných služeb v regionálních střediscích a v krajském městě včetně a centralizace těch s působností v celém kraji Vysočina do Jihlavy,
- modernizace dopravní a technické infrastruktury regionálních center (okresních měst),
- rozvoj sekundárního školství v regionálních centrech.

## 2) Udržitelný venkov

Kraj Vysočina představuje dlouhodobě emigrační region. Většina venkova Vysočiny je z pohledu migrace neatraktivní, o pracovně motivovaném stěhování to platí dvojnásobně. Obyvatelstvo starší 50 let však kraj migrací získává. Region tedy přitahuje spíše svým zdravým životním prostředím a vlídnou krajinou starší složku populace a díky migraci se tak v kraji Vysočina urychluje proces stárnutí obyvatelstva. Tento trend lze jen stěží ovlivnit a netřeba jej snad ani vnímat negativně ve všech směrech.

Přestože se kraj Vysočina profiluje jako vnitřní periferie a typicky venkovské území, nejedná se v žádném případě o upadající, skomírající či dokonce mrtvý region. Naopak, vnitřní potenciál venkova Vysočiny je značný, což se mj. projevuje v aktivitě regionálních samospráv při tvorbě projektů, prostřednictvím kterých se uchází nejen o finanční prostředky z evropských fondů, ale také z národních a krajských dotačních zdrojů. Významná, i když jen těžko měřitelná, je aktivita občanů v oblasti volnočasových aktivit. Zachování regionálního kulturního dědictví představuje jednu z podmínek života a udržitelného rozvoje venkova a venkovské společnosti. Stejně jako činnost občanských sdružení v oblasti sportu. Nedílnou

součástí reality venkova Vysočiny je existence místních hasičských sdružení, která jsou v populačně malých sídlech nejdůležitějším zdrojem společenského života.

Nedílnou součástí venkova Vysočiny je zemědělství, lesnictví i rybníkářství. A to nejen proto, že je v primárním sektoru zaměstnáno kolem 10 % pracovní síly v kraji. Primární sektor hraje významnou roli hlavně v krajinotvorné činnosti. Krajina Vysočiny je jednou z největších (trvalých) hodnot tohoto regionu, jíž je třeba chránit a pečlivě zvažovat veškeré zásahy do její koncepce. Vlivy prvovýroby na krajinné ekosystémy jsou přitom jak kladné (vznik a udržování často vzácných antropicky podmíněných ekosystémů) tak i záporné, překročí-li intenzita či způsob výroby přírodní limity. Důležitá je proto podpora ekologických způsobů hospodaření, včetně biozemědělství a zpracování bioproduktů. V oblastech se zvláště vysokými nároky na kvalitu prostředí však může být prvovýrobní potenciál natolik omezen, že je nutno tuto disproporci v rovných podmínkách soutěže vynahradiť.

Problémem venkovských oblastí je malá diverzita pracovních příležitostí, podmíněná objektivními nevýhodami malého a středního podnikání na venkově (snížený přístup k informacím, ke kapitálu, vyšší náklady a pod.). Potenciál skrývá využívání místních specifických podmínek a příležitostí opírající se o místní tradice a dovednosti. Místní specifika se odvíjí od přírodních podmínek a tradic, které v minulosti i dnes vytváří jedinečné předpoklady pro určitou specializaci a přirozeně tak zvyšují konkurenceschopnost výrobků. V neposlední řadě jsou tyto činnosti i součástí kulturního dědictví území a spoluvytváří jeho specifické rysy.

Ochrana rázovitosti venkova jako zásadní kulturní hodnoty společnosti vyžaduje i ochranu a obnovu jeho fondu venkovských památek.

Venkov Vysočiny nejsou jen malé obce, ale také města, která tvoří centra mikroregionů. Vyjma Jihlavy a okresních měst se jedná o střediska obvodů obcí s rozšířenou působností, případně některá střediska obvodů pověřených obecních úřadů. Jedná se o města s počtem obyvatel nad 4 tis. a Přebyslav, která hranice 4 tis. obyvatel téměř dosahuje. Celkem je takových mikroregionálních center 18. Jejich úloha spočívá v nabídce veřejných služeb (zdravotnická střediska, kulturní instituce a kulturní zařízení, infrastruktura pro různé sporty apod.). V neposlední řadě poskytují tato střediska služby spojené s výkonem státní správy, tedy v přenesené působnosti. Městské úřady mikroregionálních středisek by mohly plnit pro obce ve svém zázemí i funkci metodickou a poradní. Nové zákony a povinnosti pro obce z nich vyplývající vytváří tlak na administrativu všech obecních úřadů, který v případě malých obcí s neuvolněnými starosty může být nadále neúnosný.

V některých centrech mikroregionů jsou lokalizovány střední školy. Kromě gymnázií jde o specializované střední odborné školy a učiliště. Právě rozvoj škol, které produkují absolventy v některém s široké škály řemesel, by měl být podporován, neboť tyto profese jsou na trhu práce trvale nedostatkové.

Hlavní aktivity v rámci priority č. 2:

- ochrana krajiny Vysočiny,
- rozvíjení aktivní venkovské společnosti podporou volnočasových aktivit,
- podpora regionálních produktů a bioproduktů z místní zemědělské výroby,
- obnova fondu venkovských památek,
- rozvoj mikroregionálních středisek,

- podpora specializovaného sekundárního vzdělávání v některých mikroregionálních centrech,
- modernizace dopravní a technické infrastruktury venkovských obcí,
- rozvíjení předpokladů pro vznik a další rozvoj malého a středního podnikání na venkově.

### 3) Konkurenceschopný cestovní ruch

Poloha v centru České republiky, dobrá dopravní dostupnost regionu a hlavně přírodní, historické a kulturní bohatství Vysočiny naznačují velké možnosti pro rozvoj cestovního ruchu v kraji.

Vysoká koncentrace památek, z nichž tři jsou zařazeny na seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, může být jedním z impulzů růstu významu doposud ne příliš rozvinutého cestovního ruchu v kraji Vysočina. Nelze ovšem spoléhat na samotnou existenci památek, třebaže se pyšní mezinárodním označením. Památky UNESCO samotné nemohou být základním kamenem cestovního ruchu v kraji, nýbrž jen jedním z mnoha dalších atraktivit regionu, které v kraji už buď existují nebo mohou být v budoucnu realizovány. Popularizaci a atraktivitu památek v kraji mohou povýšit např. kulturní akce. Výborným příkladem je Mezinárodní hudební festival Petra Dvorského, který se každoročně koná na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Z osobnosti Gustava Mahlera těží krajské město (festival Mahler Jihlava, Hudba tisíců).

Kraj Vysočina disponuje také velkým přírodním bohatstvím, který spočívá především v harmonické venkovské krajině. Území kraje nebylo nikdy výrazně zasaženo rozsáhlou industrializací a jeho ryzí venkovský ráz tak zůstal zachován s širokou škálou místních specifik. Na ta lze navázat rozvoj venkovské turistiky, agroturistiky a dalších šetrných forem cestovního ruchu, kterou je třeba považovat za jeden z hlavních alternativních zdrojů příjmů zemědělského venkova.

Možná klíčovou roli pro rozvoj cestovního ruchu na Vysočině může hrát kvalita a garance služeb, jež představuje nezbytnou podmínku konkurenceschopnosti turistické nabídky. Za tímto účelem je třeba zavést standardizaci a certifikaci služeb v zařízeních cestovního ruchu, jejímž smyslem je zajištění konkurenční výhody na trhu. S rozvojem informačních a komunikačních technologií jsou na pracovníky v sektoru cestovního ruchu kladeny stále vyšší požadavky, jež spočívá ve schopnosti práce s informacemi, s novými technologiemi a v neposlední řadě v komunikaci v cizích jazycích. V tomto směru je důležitý systém vzdělávání v oborech cestovního ruchu. Zvyšování kvalifikace lidských zdrojů lze dosáhnout spoluprací a podporou škol zaměřených na cestovní ruch, rozvíjením systému a nových forem celoživotního vzdělávání zaměstnanců i zaměstnavatelů působících v cestovním ruchu, pořádáním seminářů, konferencí, workshopů apod.

V rámci podpůrných služeb v cestovním ruchu hrají nezastupitelnou roli turistická informační centra TIC. Síť fungujících TIC je prověřeným a účinným nástrojem rozvoje cestovního ruchu. TIC jsou většinou prvním navštíveným místem v dané lokalitě. Spolehlivými informacemi ovlivňují pobyt návštěvníků v regionu, a podílí se tak na vytváření výsledného dojmu, který si z něj turisté odváží. Nároky na kvalitu práce personálu TIC se neustále zvyšují, ať již jde o detailní znalosti území, potřební jazykové vybavení a odpovídající komunikačními a informačními technologiemi.

Na rozvoj cestovního ruchu v kraji Vysočina by měla mít zájem především regionální samospráva. Prostřednictvím příspěvkové organizace Vysočina Tourism, kterou kraj Vysočina zřídil, je možné docílit především promyšlené propagace regionu v České republice i v zahraničí. Úkolem profesionálů z Vysočina Tourism je také identifikovat a spoluvytvářet nové atraktivy cestovního ruchu v kraji, které vhodně doplní ty stávající.

Značný potenciál je skryt například v existenci řady regionálních pivovarů na území kraje Vysočina, kterých je zde celkem 9, přičemž v blízkosti kraje (a také na Českomoravské vrchovině) se nachází další (Polička, Hlinsko). Jejich síť, ať již tradičních nebo nově vzniklých (v Chotěboři a Pacově), dává předpoklady pro vznik nové atraktivity cestovního ruchu, která využívá místních specifik. Projekt „Pivní stezky“ (po vzoru jihomoravských vinařských stezek) nebo „Putování za pivem“ by se u českých turistů zcela jistě setkal s nemalým zájmem.

Vzhledem k poloze kraje Vysočina v centru republiky a jeho dobré dostupnosti na straně jedné a malebnosti na straně druhé lze jistý potenciál spatřovat v konferenční turistice, což by ovšem znamenalo vybudovat kapacity pro toto dílčí odvětví cestovního ruchu, neboť ty v kraji momentálně chybí.

Dlouhodobě je v kraji budována doprovodná infrastruktura pro cestovní ruch. Jedná se například o cyklotrasy, hipostezky, odpočívadla, informační tabule, odpočinková místa, vybavování lyžařských areálů, sportovní infrastruktura apod. Údržba, zkvalitňování a další budování této infrastruktury přispěje k rozvoji cestovního v kraji. Naopak z podpory by se měla vyčlenit výstavba a rekonstrukce ubytovacích kapacit, jež by měla být plně v režii soukromého sektoru v rámci spravedlivé tržní soutěže.

Hlavní aktivity v rámci priority č. 3:

- využití polohy kraje Vysočina, jeho přírodního, historického a kulturní bohatství pro rozvoj cestovního ruchu,
- propagace venkovské turistiky a jejích speciálních forem,
- zkvalitňování a garance služeb v odvětví cestovního ruchu,
- vzdělávání a zvyšování kvalifikace lidských zdrojů v cestovním ruchu,
- podpora činnosti turistických informačních center,
- řízení propagace cestovního ruchu v kraji Vysočina krajskou příspěvkovou organizací Vysočina Tourism,
- identifikace nových atraktivit cestovního ruchu v kraji Vysočina (pivní stezky, konferenční turistika),
- údržba, zkvalitňování a budování doprovodné infrastruktury pro cestovní ruch (ne podpora výstavby a rekonstrukce ubytovacích kapacit).

#### **4) Budoucnost v energetice**

Výroba elektrické energie v kraji Vysočina tvoří zhruba pětinu roční spotřeby celé České republiky. Téměř 100 % výroby elektřiny v kraji připadá na Jadernou elektrárnu Dukovany. Ta je největším zaměstnavatelem v okrese Třebíč a představuje stabilizující prvek jihovýchodní části kraje, která v rámci Vysočiny vykazuje dlouhodobě nejvyšší míru registrované nezaměstnanosti. Dukovanská elektrárna je vnímána jako subjekt, který z hlediska zaměstnanosti (ať již přímo nebo na sebe váže zaměstnance dalších většinou obslužných firem) nabízí jistotu práce a nadprůměrný výdělek tisícům osob. Struktura

vzdělanosti zaměstnanců elektrárny je také velmi pozitivní, neboť zde pracují vysokoškolští a středoškolští experti technických, zejména elektroenergetických oborů.

Přínos energetického kolosu pozitivně hodnotí také obecní samosprávy v jeho širším okolí (v okruhu 20 km od elektrárny). Ty spolu s neziskovými organizacemi tvoří sdružení s názvem Energoregion 2020. Dukovanská elektrárna se podílí na financování řady projektů, které vznikají na území Energoregionu 2020, čímž kompenzuje environmentální zatížení území, které svojí přítomností způsobuje a zároveň přispívá k rozvoji jinak silně rurálního regionu.

V souvislosti se zabezpečením energetických potřeb státu a jeho obyvatel uvažuje Státní energetická koncepce ČR, jejíž poslední verze byla pořízena s výhledem do roku 2050, se zvýšením kapacit výroby elektrické energie z jaderných zdrojů. Konkrétně připadají v úvahu tři varianty, přičemž všechny mohou být v příštích čtyřiceti letech realizovány. Nejdále postoupila příprava dostavby Jaderné elektrárny Temelín, která měla mít podle původních předpokladů čtyři bloky místo současných dvou. Vlastník elektrárny, ČEZ, a.s., již požádal Ministerstvo životního prostředí ČR o vyjádření k projektu rozšíření Jaderné elektrárny Temelín z hlediska jeho vlivu na životní prostředí (proces EIA). Zároveň vypsál výběrové řízení na dodavatele stavby. Zadání se ovšem netýká pouze dostavby temelínské elektrárny, nýbrž i rozšíření Jaderné elektrárny Dukovany. Rozšíření by mělo podle současných předpokladů spočívat ve stavbě 1 – 2 nových bloků, což představuje zvýšení instalovaného výkonu i 1 000 – 2 000 tis. MWe. Současně je počítáno s tím, že ČEZ, a.s. bude žádat Státní úřad pro jadernou bezpečnost o prodlužování životnosti současných čtyř bloků.

Samosprávy obcí Energoregionu 2020 zveřejnily společné prohlášení, ve kterém vyjádřily jednoznačné souhlasné stanovisko s rozšířením Jaderné elektrárny Dukovany. Zároveň upozornily, jaký význam má tento ekonomický subjekt pro trh práce v širším okolí elektrárny. Obdobný postoj vyjádřilo Zastupitelstvo kraje Vysočina. Politický tlak představitelů krajské samosprávy i obcí Euroregionu 2020 ve věci rozšíření dukovanské elektrárny by měl být vyvíjen i nadále, a to nejen na společnost ČEZ, a.s., ale i směrem k centrálním orgánům státní správy.

V souvislosti s prodlužováním životnosti rozšiřováním jaderné elektrárny je třeba myslet na obnovu obslužného personálu. V Třebíči byl na jedné střední odborné škole ve spolupráci kraje Vysočina a ČEZ, a.s. založen nový učební obor pro energetiky, jehož absolventi najdou mj. uplatnění v Jaderné elektrárně Dukovany. Tato aktivita by měla být nadále podporována a rozšiřována o další elektroenergetické a elektrotechnické obory.

Energetika by v kraji Vysočina neměla být omezena pouze na přítomnost jaderné elektrárny. Ukazuje se totiž, že velmi stabilní vzhledem k ekonomickým cyklům a krizím, jako je ta v současnosti probíhající, jsou firmy působící v elektroenergetickém odvětví. Příkladem může být trebičská firma TEDOM, a.s., jejíž výrobní program tvoří produkce kogeneračních jednotek a autobusů na stlačený zemní plyn. Tato společnost, vlastněná domácím kapitálem, postupně rozšiřovala výrobní prostory a navyšovala počet svých zaměstnanců, zatímco největší zaměstnavatelé ve městě svoje provozy v průběhu ekonomické transformace buď zcela zavřeli nebo stav pracovníků výrazně snižovali. TEDOM, a.s. se stal největším průmyslovým podnikem ve druhém největším městě kraje Vysočina a jeho vzestup je názorným příkladem toho, jak je hospodářsky postižený region schopen využít pro svoji obnovu vnitřního potenciálu (endogenní faktor regionálního rozvoje), což má vyšší kvalitu, než růst pracovních pozic v regionech, ve kterých byly realizovány přímé zahraniční investice

– tzn. vznik nových pracovních míst byl realizován subjektem mimo region (exogenní faktor regionálního rozvoje).

V poslední době velmi diskutovaným tématem je energetické využívání odpadů. V kraji Vysočina jsou uvažovány dvě lokality, kde by mohla energetická jednotka na spalování odpadu stát. Zpracovatelé Územní energetické koncepce kraje Vysočina určili, že bude lokalizována buď přímo v krajském městě nebo jeho okolí, což má svou logiku vzhledem k centrální poloze Jihlavy v kraji Vysočina za předpokladu, že by podobná jednotka byla umístěna v každém kraji, anebo ve Žďáře nad Sázavou, kde by mohla být spalovna spojena se zdrojem výroby elektřiny v sousedství hutnického podniku ŽĎAS, a.s.

Zákon 180/2005, Sb., o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie zapříčinil velký zájem o výstavbu zdrojů elektrické energie z alternativních energetických zdrojů, neboť realizace projektů z této branže zaručuje investorům vysoké marže. Díky tomu byla i v kraji Vysočina vystavěna řada výroben elektřiny na bázi využívání obnovitelných zdrojů energie. Mezi nimi i větrné a fotovoltaické elektrárny. Ty poměrně výrazně narušují krajinný ráz Vysočiny. Jejich značná nevýhoda spočívá také v zatížení přenosové soustavy v případech, kdy náhle díky přírodním faktorům, na kterých je produkce elektřiny z těchto zdrojů závislá, přestanou dodávat elektrickou energii do sítě. Také společnost ČEPS, a.s., jež provozuje páteřní přenosovou soustavu ČR, na nebezpečí masové výstavby a následného připojení do přenosové sítě větrných a fotovoltaických elektráren upozorňuje.

Podle Územní energetické koncepce kraje Vysočina má z obnovitelných zdrojů na Vysočině největší potenciál biomasa. A to především pro výrobu tepla nebo kombinovanou výrobu elektrické energie a tepla. V kraji Vysočina již takové zdroje výroby existují (např. v Bystřici nad Pernštejnem). Často je využívána kombinace spalování fosilních zdrojů a biomasy (např. v Třebíči). Tyto tepelné zdroje jsou schopny svým zákazníkům nabídnout nižší ceny za jednotku tepla než ty, které spalují zemní plyn. Zavádění biomasy do výroby tepla má i strategický význam, neboť je tento energetický zdroj dostupný přímo v regionu. Na rozdíl od fosilních zdrojů, zejména zemního plynu, který je importován, a jehož dodávky mohou být z politických důvodů na dlouhou dobu přerušeny.

Energie biomasy nachází uplatnění hlavně ve venkovských regionech (namísto plynofikace malých obcí). Kraj Vysočina je částečně plynofikován. Bez plynu je řada drobných sídel a několik větších oblastí, zejména v okrese Pelhřimov. Podíl domácností, které nemají možnost být vytápěny plynem, je cca 40 %. V současnosti dochází i v plynofikovaných obcích regionu k částečnému návratu k využívání pevných paliv, zejména hnědého uhlí. Využíváním pevných paliv dochází k výraznému lokálnímu poškození kvality ovzduší. Příčina tohoto jevu je v rozdílné výši cen paliv.

Biomasa, ať již odpadní nebo cíleně produkovaná, má větší energetický přínos než je současná potřeba pokrývaná pevnými fosilními palivy v malých zdrojích na území kraje Vysočina. Náhradou fosilních paliv by došlo nejen ke zlepšení životního prostředí, ale také k vytvoření řady pracovních příležitostí. Také by se samozřejmě zvýšila energetická nezávislost kraje Vysočina. Podle Územní energetické koncepce představuje na Vysočině biomasa minimálně dvojnásobnou zásobu energie, než činí energetická spotřeba malých zdrojů výroby tepla (rodinných domů). Navíc k této potenciální zásobě biomasy není započítána energetická zásoba z odpadního dřeva, zbytky po lesní těžbě apod.



Stejně jako náhrada fosilních zdrojů energie za jaderné a alternativní energetické zdroje jsou důležité úspory energie. Otázka podpory úspor především tepelné energie by měla řešena z centrální úrovně, neboť se jedná o celorepublikové téma.

Hlavní aktivity v rámci priority č. 4:

- politický tlak na rozšíření Jaderné elektrárny Dukovany,
- rozvíjení energetických oborů v sekundárním vzdělávání,
- obecná podpora energetických odvětví,
- zvážení výstavby energetické jednotky na spalování odpadu,
- podpora pro Vysočinu vhodných alternativních energetických zdrojů (biomasa),
- zavádění kogenerace, tj. zdrojů společné výroby tepla a elektrické energie,
- úspory energie.

## 5) Dopravní dostupnost

Územím kraje Vysočina prochází komunikace pro silniční dopravu národního i mezinárodního významu, což je dáno centrální polohou regionu v rámci České republiky. Zásadní roli z hlediska regionálního rozvoje hraje pro kraj dálnice D1 z Prahy do Brna, která jej protíná od severovýchodu k jihozápadu. Tato komunikace prochází kromě Třebíčska všemi okresy kraje Vysočina v celkové délce téměř 93 km.

Z pohledu ekonomické prosperity kraje Vysočina je zásadní napojení regionálních středisek (krajské a okresní města) na dálnici D1. Samotné centrum kraje leží v blízkosti dálnice a napojení v podobě čtyřproudého úseku silnice I. třídy č. 38 je dostatečné. Pelhřimov stejně jako Havlíčkův Brod je z D1 dostupný po dostatečně kapacitní komunikaci I. třídy. To ovšem nelze říci o druhém největším městě kraje. Třebíč a jeho průmyslovou zónu spojuje s dálnicí silnice II. třídy č. 360, která se před vznikem krajů rozhodně nevyznačovala potřebnými parametry (nedostatečná šířka, špatný technický stav, komplikovaný průchod obcemi, nevyhovující železniční přejezdy). Kraj Vysočina od svého vzniku investoval stovky milionů korun do obchvatů obcí a rekonstrukce silnice II/360 mezi Třebíčí a Velkým Meziříčím s využitím dotací jak Státního fondu dopravní infrastruktury, tak ROP NUTS II Jihovýchod. Přesto ještě chybí realizovat významné stavby na této trase, přičemž aktuálně se jedná především o obchvat Pocoucova. Čtvrté největší středisko kraje Vysočina, Žďár nad Sázavou, je směrem na Brno spojeno s dálnicí D1 prostřednictvím silnice I/37. Ač jde o silnici první třídy, nejde o komfortní propojení. Komunikace prochází řadou menších i větších obcí a perspektiva, že budou postaveny jejich obchvaty, je v nedohlednu. Kraj začal s modernizací vlastní komunikaci II/353 v úseku Žďár nad Sázavou – Velký Beranov, která je významná nejen z pohledu napojení okresního města na dálnici. Komunikace rovněž propojuje Jihlavu a Žďár nad Sázavou a zajišťuje také propojení krajského města a severu žďárského okresu zahrnující Nové Město na Moravě a Bystřici nad Pernštejnem.

Zatímco dálnice, rychlostní komunikace a silnice I. třídy spravuje stát prostřednictvím Ředitelství silnic a dálnic, silnice II. a III. třídy jsou od roku 2001 v majetku krajů (na Vysočině je celkem 4 576 km silnic II. a III. třídy), které jsou tak odpovědné za jejich údržbu a opravy, přestože je od státu převzaly často ve velmi špatném technickém stavu. Kraj Vysočina s pomocí evropských financí (ROP NUTS II Jihovýchod, Evropská investiční banka) i státního rozpočtu rekonstruoval povrch stovky kilometrů silnic druhých a třetích tříd. Ovšem i v následujícím plánovacím období si dopravní infrastruktura ve vlastnictví kraje vyžádá nemalé investice.

Pracovní a obslužný význam středisek okresů počítaje i Jihlavu si vyžaduje rovněž investice do kvalitní a kapacitně dostačující veřejné dopravy. To na straně jedné znamená rekonstrukce (nebo dokonce z hlediska dostupnosti přemístění) vlakových a autobusových nádraží a terminálů, na straně druhé obnova přepravních prostředků. Na místě je v neposlední řadě zavedení integrovaného dopravního systému kraje Vysočina, který propojí vlakovou a autobusovou dopravu a sjednotí jízdní řády všech dopravců, kteří se na veřejné dopravě v kraji podílí. Integrovaný dopravní systém i přes počáteční nemalé investice přispěje k omezení individuální dopravy osob a tím pádem ke zlepšení životního prostředí v kraji.

Hlavní aktivity v rámci priority č. 5:

- dokončení kvalitního dopravního napojení Třebíče a Žďáru nad Sázavou na dálnici D1,
- další investice do rekonstrukce povrchu silnic ve vlastnictví kraje,
- zkvalitňování veřejné dopravy.

### 4.3 Strategie Evropa 2020 a priority kraje Vysočina po roce 2013

Strategie Evropa 2020 představuje hlavní rozvojovou strategii do roku 2020, přičemž má nahradit aktuální lisabonskou strategii (2000 – 2010). Jádrem strategie Evropa 2020 zůstane hospodářská, sociální a územní soudržnost. Dále byly definovány hlavní cíle strategie:

- 75 % obyvatelstva ve věku od 20 do 64 let by mělo být zaměstnáno,
- 3 % HDP Evropské unie by měla být investována do výzkumu a vývoje,
- v oblasti klimatu a energie by mělo být dosaženo cílů „20-20-20“ (včetně zvýšení závazku na snížení emisí na 30 %, pokud budou podmínky příznivé),
- podíl dětí, které předčasně ukončí školní docházku, by měl být pod hranicí 10 % a nejméně 40 % mladší generace by mělo dosáhnout terciární úrovně vzdělání,
- počet osob ohrožených chudobou by měl klesnout o 20 milionů.

Je evidentní, že priority, které byly vytýčeny v této práci, se ve větší či menší míře kryjí s hlavními cíly strategie Evropa 2020. V obou případech je kladen značný důraz na vzdělávání populace, což se netýká jen věkové kategorie osob do 25 let. Rovněž investice do výzkumu a vývoje jsou jedním z témat jak v tomto dokumentu, tak i ve strategii Evropa 2020.

Značný důraz byl při vymezování priorit autory kladen na energetiku, která je již v regionu díky Jaderné elektrárně Dukovany pevně zakořeněná. Realizace nových projektů v energetických odvětvích může dát kraji Vysočina v příštích deseti letech výrazný impuls pro jeho hospodářský růst. Právě energetice se věnuje třetí z cílů strategie Evropa 2020.

Míra zaměstnanosti obyvatelstva, která se v ČR dlouhodobě snižuje, v této analýze v rámci priorit řešena není, neboť se jedná o celorepublikové téma. Institucionálně je otázka trhu práce v kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí a úřadů práce.

Patrně nejen kraje Vysočina, ale i celé ČR se nebude příliš týkat poslední z cílů strategie. V naší zemi je totiž míra relativní chudoby nejnižší z celé EU (podíl osob, jejichž příjem je menší než 60 % republikového průměru)

Na druhou stranu rozvoj cestovního ruchu a dopravní infrastruktury je významným tématem pro kraj Vysočina, mezi hlavními cíli strategie Evropa 2020 však chybí.

**Použitá literarura a zdroje dat:**

*Program rozvoje kraje Vysočina (3. verze probíhající aktualizace).* Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2010.

*Profil kraje Vysočina – prosinec 2009.* Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2009.

*Program rozvoje kraje Vysočina (3. verze probíhající aktualizace).* Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2010.

*Strategie rozvoje cestovního ruchu v kraji Vysočina na období 2008 - 2013.* Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2008.

*Územní energetická koncepce kraje Vysočina.* Energetická agentura Vysočiny, Jihlava, 2008.

[www.czso.cz](http://www.czso.cz)